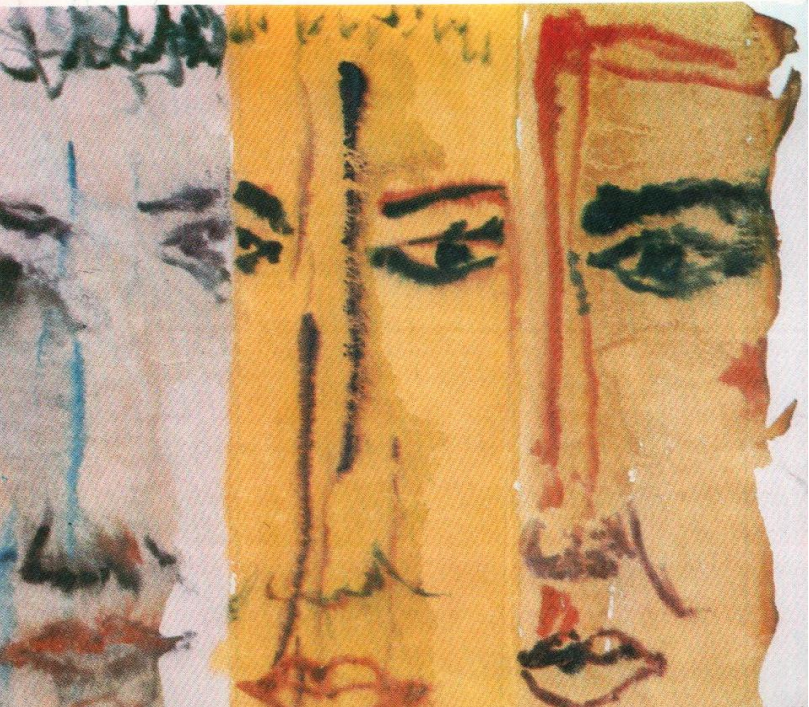
Muzaffer İlhan Erdost

ADAM İÇİN TÜREVLER

ESKİZ/LER

ONUR
YAYINLARI

BİRİNCİ BASKI
KASIM 1990

ADAM İÇİN TÜREVLER

MUZAFFER İLHAN ERDOST

ESKİZ/LER

ŞAHİN MATBAASI
KASIM 1990
ANKARA

İ Ç İ

7 Önü İçin Not

11 [Önsöz Yerine], Köylü Olan Yüzümü Döndüğümde

22 Manifestolar

29 At İçin Yeni Türevler

32 Ut Çalar Atlar

35 İpe, İpler

38 Adam İçin Aktüel Türevler

42 Eskizler

47 Eskizler

EK

55-82

57 Ek'e Ek

61 Mavzerine Şiir Doldurur

72 *Pazar Postası* İçin Bir Pazar Söyleşisi

82 İkinci Yeni İçin Yeni Türevler, "Anlamsıza Kadar Özgürsün"

MUZAFFER İLHAN ERDOST

Artova'da (Tokat) doğdu, 1932.
Veteriner Fakültesi'ni bitirdi, 1956.
Şiir (1948 →), öykü (1952 →), deneme ve eleştiri (1951 →) ile yazın yaşamının içinde oldu.

Toplumsal sorunlar, Türkiye (Osmanlı dahil) tarihi, tarım, faşizm ve demokrasi konularına daha ağırlıklı eğildi, 1965 → .

Açık Oturum Yayınları (1958-60), *Sol Yayınları* (Kasım 1965 →) İlhan'ın ölümünden sonra *Onur Yayınları* ([1974] 1980 →) sahip ve yönetmeni.

Yayınlanmış kitapları:

Türkiye Sosyalizmi ve "Sosyalizm", 1969
Türkiye Üzerine Notlar, 1970
İlhan İlhan, 1983
Kapitalizm ve Tarım, 1984
Osmanlı İmparatorluğunda Mülkiyet İlişkileri, 1984
Bilim ile Yazın Arasında, 1984
Şemdinli Röportajı, 1987
Demokrasi ve "Demokrasi", 1989
Onu Anlat İşte / Anlatılar, 1989
Havada Kalan Güvercin / Şiirler, 1990
Ey Karanlık Mavi Güneş / Öyküler, 1990
Adam İçin Türevler / Eskizler, 1990

Önü İçin Not

SOKAK: Rüzgârlı Sokak. Minga köfte pişen seyyar ocaklardan yayılan duman ve koku.

Ulus'un basıldığı binada genişçe bir oda. Odanın ortasına çatılmış masalarda yer değiştiren akşamın yüzleri: Seyfettin Turhan, Beyhan Cenkçi, Ülkü Arman, Erdoğan Tamer, Cemalettin Ünlü. Yani *Ulus*'un yayın ve yazı müdürleri.

Entertüp sesleri, yerini, rotatif sesine bırakırken, bu yüzler de birer birer çekilir. Masalar kalır. Köşedeki bir masada benim olan gece başlar.

Cemal Süreya da Ankara'dan ayrılalı çok oldu. Gelen gidenim olsa da, gene tükenmeyecektir gece. Gazetenin baskısı bitene kadar burada bulunmaktır işim. Haftada bir kitap tanıtma yazısı,

yarım sayfa mizah, bir iki gecelik iştir. Boşlukta kaldığım gecenin boşluğu mıncıklar beni. Yaz, hadi yaz, kurtar sıkıntıdan kendini! Neyi, neyi, neyi? Koştun işte, sokakta, merdivenlerde, rotatiflerin kıskacında koşuyorsun işte, bunları yaz işte, kendini yaz işte.

İlk eskiz, tam gönül açıcı bir eskiz olmasa da, *Yeni Ufuklar*'da.

Böyle gecelerin burkacında bir iç coşkusuyla gelivermişti "Manifestolar" da.

Yeni Ufuklar'ın ay başında çıkacak sayısına da ulaşıvermişti sanki. Öyle çabuk yazılmış, postalanmış, dizilmiş, basılmıştı. Her şey sıcaktı.

Havası dağılmamışken daha, uçurumların kıyısında yakası menekşeli veteriner, akışan bulvara karşı durmuş vida, ve buharlaşana değin ikinci gençliğin buğusu, yani Sol Yayınları'nın "sol"unu bulana değin sızıverdi bu yazılar.

Eskizler'i, Manifestolar'ı, Türevler'i bir araya getirirken bu yazıların yayınlandıkları *Yeni Ufuklar*'ı ve Vedat Günyol'u anmak ve anımsamak beni göncndiriyor.

o

Daha lise öğrencisiyken, *Yücel*'de şiirimin yayınlanması, *Yücel* ile olduğu kadar Orhan Burian adıyla da bir iç dostluk başlatmıştı sanki. Burian, *Ufuklar*'ı çıkardığında, ben fakültenin ilk sıralarındaydım. Şiirim, sonra da yazım yayınlanmıştı. Her şey yeni başlamış gibiydi. Orhan Burian'ı tanımamıştım bile. Ölüverdi. Ama *Ufuklar*'ın bendeki sıcaklığı sürdü.

Orhan Duru, Vedat Günyol'un, "Ufuklar"ı çıkaracağını iletirdi hemen her İstanbul dönüşünde. Bir gün de çıkıverdi: *Yeni Ufuklar*. *Ufuklar*'ın özlemini, inceliğini ve sevgisini soluyordu.

Sanki Eskizler'i, ya da Manifestolar'ı, ya da Türevler'i ben *Yeni Ufuklar* olduğu için yazmışım gibi. Bir başka dergiyle o

denli uyuşmazmış gibi. O olmasa yazılmazmış gibi.

o

Bu yazılarda kendimi yazmaya mı çalıştım, aramaya mı? İkisi de.

Geçen yıl bir genç getirdi eskizlerden birini. Ben de yoktu. Olmadığının ayırdına varacak kadar bellcğimde değildi yazı. Okudum, hani dedim, yayınlanırsa, yerini ve yılını yazmayı unutmayın. Yayınlandı, sanki yeni yazmışım gibi. Yayınlandığı yıl da, yer de belirtilmemişti.

Bugünkü beni oluşturan dipte, şiir, öykü, eskiz de var. Orada devrimci ne var. Yalnızca yaşamın kendisi. Devrimin devrimcisi yok, teorisi yok, pratiği yok, yayını yok, bilinci yok, örgütü yok. Varsa da ben bilmiyorum. Bu yok'lar şimdi var ama, o günkü var'lar şimdi yok. Yani bu eskizleri şimdi yazmamın olanağı yok.

o

Kuşkusuz, o yılların duyguları, düşleri bende de kayboldu. Ama onları düşünmüş, yazmış bir ikinci gençliğimin süreduran kendisiyim aynı zamanda.

İnsan, kendisini de unutur, yazmadıysa.

Ben bir zaman yazdım kendimi.

Bugün, bu yazılar, olsa olsa açığımı duyumsatabilir okura.

Bu da gerekli.

Çünkü, Eskizler'i okuyunca, eskide (geçmişte) kalmış olsa da, bir zamanki düşlerimle karşılaşacaksın.

Sakın şaşırma!

Temmuz 1990
Derece: 34C°

[ÖNSÖZ YERİNE]

KÖYLÜ OLAN YÜZÜMÜ DÖNDÜĞÜMDE

I

Yeni Ufuklar dergisinde "Eskizler", "Manifestolar" ve değişik türev adları kullanarak bir-iki yıl denedim kendimi anlatmayı. Yeni kitaplardan, yeni bilgilerden sonra kesildi kaldı bu yazılar. Anlatacağım şeyler değişmemişti, ama çocukluğuma, çevreme, geldiğim aileye bakış perspektifim değişmişti. Yazdıklarımı, yeniden yazmak gereğini duydum. Yani aynı olguları, sınıflı toplum içindeki yerine koyma gereğini.

Bir orta köylü sayılırdı ailemiz. Ailenin bir uçtan ticarete başlaması, onun köy küçük-burjuva niteliğini giderek değiştiriyordu. Aklım ermeye başladığı zaman, tarlalarımızın hemen hemen hepsi ortakçıya verilmişti, aile içinde tarlada

çalışan pek kalmamıştı. Bu, aileye, yarı-feodal bir sömürü olanağı sağlıyordu. Yabancı emeğin yarı-feodal üretim ilişkisi içinde sömürüsü, ailenin yetişkin erkeklerini ağır ve yorucu iş olan tarımdan uzaklaştırırken, ayrıca ticaret ile sağlanan imkânlar, (ticari kazanç), genç erkekleri kentlerde okumaya yöneltiyor. *Yeni Ufuklar*'daki yazılarımda, şimdi düşünüyorum da, çocukluğumu ve kendimi bu sınıflaşma açısından değil de, bilinçsiz bir küçük-burjuvanın duygusal içtenliğiyle anlatmaya çalışmışım: devrimci teoriden yoksun bir küçük-burjuvanın yürekliliğini, korkaklığını, çözülüşünü, bozuluşunu, başkalaşışını, kaypaklığını — sevgilerin, korkuların, umutların, umutsuzlukların, günlük olaylar ortasında kırılışını, beslenişini, çürüyüşünü. İçe ve çocukluğuma dönüştü bu yıllar, içinde yaşadığım gerçekten kaçıştı, saklanıştı. Yani o yıllarda kendimi yazdıysam, çocukluğumu anlattıysam, ancak iç dünyamda da olsa, sevmediğim yaşantımdan uzaklaşmak içindi; bugün, bu yazılardan vazgeçtiysem, benim yaşantımda, edebiyat, diğer eylemlerimin arkalarına itildiği içindir; genellemelere, genel soyutlamalara öncelikle gereksinim duyulduğu bir ortama girildiği içindir. Ama bu, bir tek kişinin, bir veya birkaç ailenin yaşantısını soyutlamanın önemini hiç bir zaman azaltmıyor. Doğru *genel* soyutlamalara, özel soyutlamalardan varılacağı, edebiyatın devrimci tahlilde önemli yerini alacağı bir gerçek.

Bir şey daha: ne ozan olarak şiiri, ne öykücü olarak öyküyü, ne eleştirici olarak eleştiriyi, vb. denedim. Bir dalda uzmanlaşmak da benim işim değil. Yazdığım zaman, kendimi sunarım. Bazan birkaç şiir, bazan bir tek öykü, bazan hiç bir yazı türüne benzemeyen bir-iki şey. Yazdıklarım, beni bütünler mi — pek sanmıyorum. Ama benim parçalarımdır. Değişirim. Düşüncelerimde —bana göre— önemli değişmeler olur. Değiştiğim zaman, yazdığım yazılar da —az

çok yazmış olayım— değişir. Ben değiştikçe, öz kendiliğinden değişti; bazan öz, kendine uygun yeni biçimler getirdi. Şunu da içtenlikle söyleyeyim: 'yazılarım' filân derken, kendimi, edebiyatta yazar filân sandığım, böyle bir tutum takınmayı benimsediğim sanılmasın. Çeşitli şeyler yazdım, o kadar.

II

Çiftlik bucağında doğmuşum. Sivas-Tokat şosesi üzerinde, Artova'nın eski ilçe merkezi Çiftlik'te. Şoseye bakan ve birbirine yaslanmış, üstten aşağı doğru çökmüş, yere gömülmüş, yaşlılıktan boyu kısalmış gibi duran evlerin birinde.

Babam, Oltu'nun Ardos köyünden. Birinci Dünya Savaşında, Ruslar, Ardos'u işgal edince, imam olan dedemi esir almışlar, götürmüşler; Halil Çavuş (dedemin kardeşi) aileyi önce Erzurum'a, oradan Tokat'a getirmiş. Dedem dört yıl Rusya'da kalıyor. Esir. Baltık Denizi kıyılarında, bir ilde çöpçülük yaparken kaçıyor; Moskova'ya geliyor. Sonra Kırım'a, Batum'a ve Ardos'a. Tokat'a geldiği zaman aileye verilmiş olan evi ve tarlaları, sahipleri olan Ermeniler geri döndüğü için, ellerinden alıyorlar. Dedem, Bolos köyüne imam oluyor. Daha sonra Çiftlik'e yerleşiyor. İskândan tarla veriliyor. Ekiyor, biçiyorlar. Ev yapıyorlar. Hayvan yetiştiriyorlar. Fırın ve daha sonra dükkân açıyorlar.

Mehmet Asım Hoca ise, Ruslar Yusufeli'ni işgal edecek diye, kızı Gülhanım'ı sırtına almış, Tokat'a gelmiş. Sonra Sulusaray bucağına öğretmen olmuş. Ay başlarında, ilçe merkezine (Çiftlik'e) maaşını almaya geliyor. Kendisi gibi Erzurum muhaciri olan İbrahim Hocanın evinde konuk kalıyor. Bir gün namaz için hazırlanırken "Hoca" diyor Asım Efendi, "senin evlenecek oğlun var mı?" "Görüyorsun var"

diyor İbrahim Hoca. "Benim de" diyor Asım Efendi, "evlenecek güzel bir kızım var. Evlendirmezsem Türkler (yerlilere Türk diyorlar) kaçıracak."

III

Babamı Samsun'da midesinden muayene eden bir doktor, "tutmayıp yelleneceksin" demiş, bunun için bir de rapor vermiş. Gerçek miydi, uydurma mıydı bilmiyorum ama, öyküsü böyle anlatılırdı. Babam en kibar çevrelerde osurmaya ve tavrını hiç bozmamaya özel bir önem verirdi. Halkın kahvede bile yanlarında fısıldaşarak konuşabildiği kasabanın ileri gelen memurlarının arasında osurur ve bu, yürekli bir davranış gibi akranları arasında anlatılırdı. "İbrahim hocanın torunuyum" dediğim zaman, "Ha! Osurukçu Yusuf'un oğluyum desene" derler ve iri iri gülerlerdi. Kasabanın saygı-değer "İbrahim Hoca"sı ve onun büyük oğlu "Osurukçu Yusuf"u. Ben çocukluğumda babamdan utandım. Babam, daha askere gitmeden, evin tarlada çalışan tek erkeği olduğunu anladığı günlerde, çarığı çıkarıp atmış, bir daha da öğendereyi eline almamış, zelve bağlamamış, tarlaya adımını atmamış, ahıra girmemiş. Okumayazmayı askerde öğrenmiş.

Anımsamaya başladığım yıllar, babam boş dolaşıyordu. Parasızdı. Tarlalarımız vardı, dükkânımız vardı. Ama babam boştu. Dedemle arası açıktı. Gündüzleri tavla oynar, gezerdi. Akşamları yemek vaktinde gelir, yemeğini yer, hemen çıkardı.

Bir ara lokanta açtı. Kapadı. Kahve açtı, kapadı. Bir dükkân açtı. Kızılca ilçe olunca dükkânla birlikte oraya göçtük. Önce işler iyi gidiyordu, sonra geriledi. 100 kuruşa bir kutu kinin sattığı için (80-90 kuruşa almıştı, ama faturasızdı) Millî Koruma'dan mahkemeye verdiler. Daha sonra 130

kuruşa pirinç sattığı için (yüzde on kâr haddinden 10 kuruş fazlaya) mahkemeye düştü. Kaymakam ve savcı ile arası açık olan ve bu yüzden amcama düşmanlıkları bulunan şube reisi ile yargıcın tertibiyle. İki ay hapis cezası verdiler babama. İki ay da ticaretten men cezası. Hapishaneye yatak götürüşümü anımsıyorum. İçerideki mahkûmlardan biri "Baban mapusa düştü diye ağlıyon mu yoksa?" demişti. Ağlamamıştım ama, dolukmuştum. Hapisten çıktıktan sonra da iki ay dükkânımız mühürlü kaldı. Ben o zaman ortaokuldaydım.

Babam, daha sonra işi yavaş yavaş terketti, kendisini define aramaya verdi. Cebinde para pek az bulunurdu ama, binlikleri çuvallar içinde, çuvalları vagonlar içinde, vagonları bir katar halinde düşlerdi. Lise son sınıfa geldiğim zaman dükkânı sattı, yaptırdığı evi sattı. Pansiyon taksitlerimi ödeyemeyecek durumdaydı. Hastalık, babamın hayallerini yenemedi. Hastanede yatarken sabah sipariş ettiği millî piyango bileti geldiği zaman, o, artık ölüydü.

IV

Okullar tatil olmuştu. Kızılca'ya amcamın yanına gidecektim. Topumu almak için eve geldim. Kardeşim mangalın başına büzülmüştü. Kendisinden topumu istedim. Küçük, içi dolu lâstik bir toptu. Boynunu bükerek kaybettiğini söyledi. Dövdüm kardeşimi. "Hastayım" dedi kardeşim, "sonra bulurum" diye yalvardı. Mangalın başında onu öyle ağlar bıraktım, çıktım.

Kızılca'da bir hafta kadar geçmişti. Fırında sabah kahvaltısı yapıyorduk. Amcamı karakola çağırdılar. Çiftlik'ten telefonla arıyorlarmış. Amcam gitti ve döndü; fırındaki ustaya, "Bize iki at lazım" dedi, "Çiftlik'e gideceğiz". Usta, "Çocuk kalsın" dedi. Amcam ustayı dışarı çağırdı, ona bir şey-

ler söyledi. Biraz sonra atlar geldi, yola çıktık.

Hoday'ın pınardan sonra, Çiftlik'e giden yol ikiye ayrılır. Biri Behram'dan, mezarlığın altından gider, öbürü Kızılhasan köprüsünden ve karakolun yanından. Kızılhasan yolundan, o zaman giden gelen pek olmazdı. Amcam Kızılhasan yolundan gidelim, dedi. Eve arkadaki kanatlı kapıdan girdik. Çocuklar geldi, bana İlhan'ı sordular. "İlhan'ı görmedin mi" dediler "size taraf gitmişti". "Yok" dedim, "görmedim". Ablam bize doğru geldi ağlayarak İlhan'ın öldüğünü söyledi. Eve içeri girdim, aşağı odaya kadınlar dolmuştu.

Annem, "Gözleri açık", dedi, "git, seni görsün, gözleri açık gitmesin". Dışarı çıktım. Şoseye. Kardeşimin tabutu, aşağıda caminin önünde musalla taşındaydı. Gidip yüzüne bakamadım. Tarlalara doğru gittim.

Öğle namazından sonra kardeşimin cenaze namazını kıldılar. Pantolonun cebindeki elit kâğıtlarıyla gömdüler kardeşimi. Annem istemişti. 5 Mayıs 1941.

Bildiğim bütün duaları, her gece tekrar tekrar okurdum. Yastığım ıslanırdı. Küçük kardeşim de ölürse diye korkuya kapılmıştım. Onu sevindirmek için neler yapardım. Aynı yıldı. Cumhuriyet bayramının ertesi günüydü. Kasabanın önündeki tarlalarda davullar çalıyordu. Cirit oynuyorlardı. Küçük kardeşim bir ara dükkâna geldi. Orada kustu. İkindiye doğru küçük kardeşim öldü. Zehirlenmişti. Fadime'yi de İlhan'ın yanına gömdüler.

Daha sonra doğan kardeşlerime ikisinin adını verdik. Rana, oğlum Barışta ile kızım Suları'yı, Çiftlik'te mezarlığa götürmüş. "Bu", demiş; "ölen amcan İlhan'ın mezarı, bu ölen halan Fadime'nin mezarı". Barışta sormuş: "Ölen babamın mezarı nerde?"

V

Kışın üst katta otururduk. Şoseden girince dar, karanlık bir koridordan geniş bir avluya geçilir. Köy tarafındaki kanatlı bir kapıdan girince samanlığın ve ahırın kapılarının açıldığı geniş bir koridordan avluya çıkılırdı.

Evde gaz lambası yanardı. Akşama doğru, aşağı kat kapkaranlık olurdu. Yalnızsam evin kapısını kendiliğinden kapanacak şekilde bırakarak merdivenlerden yukarıya koşardım. Çünkü, merdiven altındaki alkarısı karşıma çıkacakmış gibi gelirdi. Annemi, Halil Çavuşların merdiveninin başına kirli ayakkaplarını çıkardığı için, biri tokatlamıştı. Orası sahipliydi. Orada bir yatan vardı. Bir kere de, bizim samanlıkta alkarısını görmüştü. Azaplardan biri, bir sabah ahıra girdiği zaman, alkarısı, Derviş'in üzerinden inmiş ve karanlıkta kaybolmuştu. Derviş'in yelesini sıra sıra örmüştü alkarısı.

Cinler ve periler, mezarlığa giden yolun karşısındaki bodur ağaçların altında olurlardı. Babam, değirmen tarafındaki çayırlarda mal güderken bir ara uyumuş. Biraz sonra, davul zurna çalarak kadınlı erkekli bir kalabalık gelmiş, oynamışlar, pişirdikleri helvadan babama da vermişler. Ama babam yememiş. Cinler gittikten sonra uyanmış, bakmış ki, helva diye ikram ettikleri "dumanı üstünde bir camuş boku".

Bizim evde halay vb. gibi oyunlar oynanmazdı. Türkü söyleyen de yoktu. Arada sırada dedem ilâhi okurdu. Babam, türkü bilmezdi. Nenem çalışkan bir kadındı. Bütün işleri o düzenler, boş vakitlerinde, bize kazak, çorap örerdi. Ama masal anlattığını anımsamıyorum şimdi. Akşam, akrabalar birbirlerine oturmaya giderlerdi. Buralarda bazan masal anlatılırdı. Daha çok korkutucu olaylar dinlerdik. Hortlaklar, cinler, periler, vb..

Akşam yemeğinden sonra, ablamla birlikte, dedemin karşısına diz çöker, dua öğrenirdik. Dedem beni camiye götürürdü. Müezzinliği, evde cemaatla namaz kılarken öğrenmiştim. Bazan camide de dedem müezzinlik yapmamı isterdi. Cuma namazlarından birinde, *gamet* getirmek için ayağa kalkmıştım. Daha "Allahuekber" derdemez Hamit Hocam, öğle sünnetini kılıyordu, selâm verdi, namazını bozdu, oturduğu yerden başını çevirdi, azarladı beni. Bozuldum. Namazdan sonra tartışmalar oldu. Bu olaydan sonra camiye gitmedim, çözülmez bir soğukluk oldu cami ile benim aramda. Dedem zorlardı, hiç olmazsa cuma namazlarını kaçırmamamı isterdi. Ben cuma namazına da gitmezdim, namazdan çıkan arkadaşlara sorar, dedem mi, Hamit Hocam mı vaaz verdi diye, ne söyledi diye; öğrenirdim. Dedem yemekte sorarsa yanıtlardım.

Evimizde üç ya da dört kitap vardı: Kuran, Muhammediye, Kuddusî. Bunlar da eski yazıydı. Gazete, dergi nedir bilmezdik. Arada sırada *Karagöz* gazetesi elimize geçerdi. Halkevlerine gelen dergileri, birara çöplüğe atmışlardı. İçlerinden bazılarını da ben kaptım. *Ülkü* 'lerden birinde, Orhan Şaik Gökyay'ın "İçlenme" adlı bir şiiri vardı: "Bir yaprağı sular alır götürür/Götürür de deryalarda yitirir/İçim yanar bu yapraktan ötürü/Anam değil babam değil ya nemdir". Bu şiiri ezberlemiştim. Tarlalarda dolaşırken sesli sesli söylerdim.

İlkokul birinci sınıfta, öğretmenimiz Ömer Sayılgan'ın kendi yazdığı manzum masalları dinlemesini çok severdik. Okul kitaplarındaki şiirleri ezberlerdim. Amcamın ortaokul kitabından "Han Duvarları"nı okumuştum. Baştan sona ezberlediğimi anımsıyorum. Kemalettin Kamu'nun "İzmir Yollarında" şiiri de öyle. Çocukluğumun unutamadığım ilk şiirleridir bunlar.

Kızılca'ya göçtüğümüz yıldı. Darendeli satıcılardan

bazı kitaplar aldım. *Tahir ile Zühre, Senem ile Şah İsmail, Kerem ile Aslı, Şahmeran, Yedi Kale Cengi, Zaloğlu Rüstem.*

VI

150-200 dönüme yakın tarlamız vardı. İskândan, nüfus başına 20'şer dönüm tarla verilmiş. Bir kısmını da dedem, hazineden satın almıştı. Genellikle buğday ve arpa ekilirdi. İnek, öküz, camuş ve atımız vardı.

Aklım ermeye başladığı zaman, tarlalarımızı, Ermeni iki kardeş ortağa ekiyordu. Birinin adı Tevfik idi, diğerinin adı Osgihan. Tevfik'in ilk adı Garabet. Tohumu, hayvanı ve araçları dedem verirdi. Tohum çıktıktan sonra, kalan ürün ikiye bölünürdü. Ama, ahırdaki hayvanlara da ortakçılar bakıyordu. Odunumuzu, uzakta bulunan ormanlardan ortakçılar taşırdı. Dedem tarlalardan ikisini kendisi ekip biçerdi. Bu tarlalarda beni de çalıştırırdı. Bir tarlaya fasulye, mısır, kabak, soğan ekilirdi, öbürüne patates, kendir ve buğday. Erkekler sürerdi tarlayı, nenem, belki annem, halam çapalardı.

Unluk buğdayımızı kendimiz öğütürdük. Ekmeğimiz evde yapılırdı. Bulgur ve yarma için önce buğday pişirilirdi. Hedik deriz. Damlara kilimler serilir, günlerce serili kalır, kurutulur, sonra setende kabuklarından ayrılırdı. Bulgur çekileceği akşam, kızlar ve delikanlılar toplanır eldeğirmenlerinde bulgur çekerlerdi. Şehriye ve erişte evlerde hazırlanırdı. Küplerle turşu kurardı nenem. Üzüm alınır ve kara kabaktan reçel yapılırdı. Kuşburnu pelveri kaynatılırdı. Kış için sucuk, pastırma, kavurma, kıyma, çökelek, peynir, evde yapılırdı.

Kışın aşağı evde tezgâh kurulurdu. Nenem, yün alır, eğirir, boyar ve kışın işlerden fırsat buldukça, kilim dokurdu.

Çorabımız, kazağımız evde dokunurdu.

VII

Savaş yıllarıydı. Dedem ev için yaptırdığı sucukların bir kısmını dükkâna getirmişti. Birkaç gün içinde satıldı. Büyük kentlerde bir süre kalmış olan büyük amcam, o zaman artık satılacak sucuğun safi etten yapılmadığını anlatırdı. Dedem, amcamın getirdiği yeni bilgilere sempati duyuyordu. Çekirdek kahve değil, çekilmiş kahve satılması düşüncesi de böyle gelişti. Nohut kavrulup yakılacak, kahveye karıştırılacaktı. Bir-iki kere yapıldı. Memur kadınları oturmaya geldiği bir gün, evi yanmış nohut dumanı sardı. Dedem, işin farkına varıldığını anlayınca bu işten vazgeçti. Sadece bu işten değil, artık ayrı bir ceht ve hüner isteyen ticaretten vazgeçti.

Kars ve Ardahan'ı Ruslar isteyince, Ardos'tan nenemin kardeşi Çiftlik'e geldi. Nenem, tarlaların, kardeşine ortağa verilmesini istiyordu. Dedem, Ermenilerden tarlaları almak istemedi. Sonra aldı, nenemin kardeşine verdi. Birkaç yıl sonra, odunlukta odun azaldı, samanlıkta saman azaldı, ahırda hayvanlar azaldı, ambarlar boşaldı, oğullardan başını alan gitti, orda kalan dedemden ayrıldı. Dedem ile nenem yalnız kaldı.

VIII

İlkokulu bitirdiğim yıl, beni ortaokula, Erzurum'a, amcamın yanına gönderdiler. Sınıfta kaldım. Ertesi yıl, ilçe merkezi, Çiftlik'ten Kızılca'ya nakledildi. Biz de Kızılca'ya taşıdık dükkânı. O kış boş gezdim buluğa erdim.

Ortaokula gitmek için ısrar ederdim. Okul Tokat'taydı. İbrahim Hoca "yeter okuduğu" derdi, "dinsiz yapacaksınız

çocuğu". Asım Hoca "Okutun çocuğu" derdi. Şube reisi şişman bir binbaşı vardı. Beni bir askerî okula vermek için uğraştı. Bir yıl ara verdiğim için hiç birine girmem mümkün olmadı. Bir sabah, babam, annemle konuşurken uyandım. Babam rüya görmüş, beni okutmaya karar vermişti.

Yatağım ve çamaşırlarım hazırlandı. Babam bir at arabası buldu. Bir öğle üzeri yola çıktık. Tokat'a karanlık bastıktan sonra vardık. O gece bir otelde kaldık. Ertesi sabah, babam beni öğretmen Halis Cinlioğlu'na götürdü. Pansiyon paramı verdi. Beni Tokat'ta bıraktı, kendisi Artova'ya döndü.

Benim yarı-köy yaşantım, genel olarak, burada bitiyor; ama köylülüğüm burada bitmiyor.

Papirüs,
Haziran 1970,
n° 46-47

a d a m

Boluya gitmiş olan adam. Ankara'da kalmış olan adam. İş yorgunu bir adam. Yapmadığı işlerin yorgunu bir adam. Sigarasını kül tablasına basarak söndüren bir adam. Yalnız olmayan yalnız gibi bir adam. Bayramsız bayramcı olan adam. Kaburga kemiklerini saymamış adam. Geceleri uykusunu uyumamış olan uykusuz adam. Adamdan adam. Oturmuş düşünmüştü adam. Ne düşündüğünü düşünmüştü adam. Uzak bir yerde adam. En uzak yerde, suların suların altında adam. Ağzı ekmek isteyen adam. Dili söz isteyen adam. Kulağı ses isteyen adam. Gözü eşya isteyen adam. Adam bakıyordu aynadaki adama adam. Fırçaladı yüzünü ve taktı cileti adam. Fırçayı sabuna, fırçayı yüzüne, yüzünü

kadına sürdü adam. Yüzünü yere sürdü adam. Ama aşka neresinden başlayacak adam. Adam düşündü adam adam. Aşka neresinden başlayacak adam. Çünkü seziyordu ki bir kolu yerde, öbür kolu da yerde bir devdir aşık olan adam. Duvarlar yanaşıyor sana adam. Tavan alçalıyor üstüne adam. Kendisi kendine batan adam. Sokağa dökülen adam. Dönülmez savaşa akan adam. Hain adam, yumuşak yürekli adam, gözleri yaşlı adam. Adamoğlu adam. Atın kapıda kişniyor adam. İpini kendircide büküyorlar adam. Tabutunu eller çakıyor adam. Cenazeni ölü yıkayıcılar uzatıyor adam. Uçan kuşlara dalan adam. Kızaran göklere dalan adam. Kendini sininde arayan adam. Bir sevgili yaptırmıştı kendisine adam. Rengi fil dişinden, gözleri kurşundan, bacakları uzun akasyalardan yaptırmıştı adam. Sevgili diye getirdiler adama masadan bir adam. Kızdı, bağırdı adamlara adam. Kızılmış oldu kızılmış olan adam. Merdivenleri indi adam. Merdivenleri çıktı adam. Merdivenleri indi adam. Kendisine telgraf çekti adam. İşi çok olmuş bir adamdı adam. Gazeteyi katladı adam. Havlusunu valizine koydu adam. Helâllaştı adam. Ve kendisini beklemeye başladı adam. Yağmurun altında adam. Güneş vurdukça gözlüğünü taktı adam. Kar yağdıkça pardesüsünün yakalarını kaldırdı adam. Bekledi kendisini adam. Kral oldu adam. Ahtapot oldu adam. Sümüklü böcek oldu adam. Yılan oldu adam. Kadına göz etti adam. Önünü elledi adam. Kendisini bulamadı adam. Canı çok sıkılmış olan adam. Sokağa çıkan adam. Kahvede oturan adam. Bulacaktı adam. Az kalsın bulacaktı adam. Öldüğünü duydu adam. Ağladı kendi ölüsüne adam. Koştu cenazesine adam. Çiçekçiye uğradı adam. Kartvizitini unutmuştu adam. Karanfil alamadı adam. Su üstünde kaldı adam. Beyaz gagalı kuşlara karşı. İnce böceklerin içinde. Ne şiir duydu adam. Ne bir sandalye sesi. Telefon masanın üstünde. Çaldığını duymadı adam. Yalnız

kalmış olan adam. Ağır ağır tükendi adam. Batı Hint Adaları koyduğu yerde. Lüleburgaz koyduğu yerde. Trenler tehirsiz varmak için istasyona. Gazeteler sabahları çıkıyor. Sevgilisi bir adamla sevişiyor. Ey adam, kuşlar üstünde döne döne alçalıyor...

a t

Eşiniyordu at. Suyunu içmemiş olan at. İki yanından insanlar akıyordu, erkekler, kadınlar, çocuklar akıyordu ve ıpıssızdı at. Arıyordu kendisini at yapacak olan atı at. Koşa koşa gitti at. Vadilerde, kıyıların en yüksek yerinde, demirin dövüldüğü yerde, suların önüne aktığı yerde kişnedi at. O zaman da yalnız bir tırnağına basıyordu at. Değiştirdi, bozdu, yeniden yaptı kendini at. Daha çok koşabilmek ve at olabilmek için at. Soğuk nalın sesini duydu at. Soğuk mıhın tırnağına girişini duydu at. Torbasını başından savurup inliyordu at. Engin düzlere inmişti at. Cirit atıcılarıyla ve Fatih Sultan Mehmet'le İstanbul'a girmişti at. Civa lâmbalarının ve altı silindirli plymouthların ortasında soluya soluya soyunu yaşatmaya çalışan at. Grayderler devirdikçe dağları, katranlar döküldükçe yolların üstüne ve koştukça otobüsler, yayalar, cipler, uçan kırlangıçlar, içine bir hüzün yayılan at. Traypanasoma equiperdum ve Adenitis equorum ve tetanoz ve hepsi at. Kurtarmak istiyordu at kahraman soyunu ve dönülmez bir başlangıcı kurtaracak olan at. Bulmaya koşuyordu kendisini ölümsüz yapacak olan ölümsüz atı at. Çivi yazısını, Orhon Yazıtlarını, hiyeroglifi, papirüse yazılmış en eski aşk mektubunu ve en yeni aşk öyküsünü ince beli üstünde koşturdu at. Kendi intiharını koşturdu at. Ve bıçağı ve el yapması tabancayı bir at. İndikçe kendi ölüsünün durduğu koridora, bulmaya yaklaştıkça kendini, tükenmez coşkularla at kişneyip iniyor, koşuyordu göklerde ve yerlerde ve aşa-

ğılarda ve denizlerde at. Vardı duyar gibiydi, bu dünyada o at? Var mıydı kendisi, yoksa uçar mıydı, yoksa gelmemiş miydi hiç bu karanlık sokağa at? Ölürken son bir ümitle kalkıyordu at. Kağıtların, püskürtülmüş mürekkeplerin ve dönen keskin bıçakların içinde uğuldardı ölümü, duyulurdu içten içe kişnemesi ve dağılırdı dünyaya at. Sabahları, öğleleri, geceleri ve belki de uzak çağlara kadar ölümü kişneyen at. Biri ne kadar zaman sonra gördü ve dedi kendi kendine bu at. At, at, at. Yakışıklı, kişnemeli ve kalkışlı at. Yalnız o bildi atın at olduğunu sayısız atlar içinde at. Atın yalnız kendisinde ölümsüzlüğü aradığını eski tarihlerden ve gelecek ve belki hiçbir atın olmayacağı çağda da arayacak atın bu at olduğunu at. Gizli gitti at... Ve gözlerini ayırmadı ondan at. At... At... At... Yakışıklı at, yiğit at, yalnız olmamış olan at. Derinlerde sana ışıklar yanıyor kızgın at. Suların diplerinden sızıyor azgın at. Dönüyorsun at. Eşiniyorsun at. Kişniyorsun at. Şaha kalkıyorsun at. Dolaştığın tenha yerlerde, kalabalık yerlerde ve demir gemini yiye yiye ağzı köpük içinde soluyan at. Kırmızı at, beyaz at, karanlık at. Suların soğuduğunu duymadın mı? Ölümleri geçtin, dinmedin mi? Dar mağaralara döndün. Soludun, soludun, soludun. Ateş evlere evlere akıyor. At ateşe ateşe akıyor. At olmuş olan at. Kendine yaklaşmış olan at. Ey at, ey...

t a b u t

Uzun bir seferden getirilmişti tabut. İçinde uzun bir ölü yatmış olan tabut. Ölüye sigara vermişti tabut. Masal anlatmıştı tabut. Bütün tabutlar gibi tahtadan yapılmıştı tabut. Ölüyü bir türlü avutamıyordu tabut. Beyaz tahtalarını ölüye gösteriyor, akpak gövdesiyle ölüyü ondurmaya çalışıyordu tabut. Tabut, tabut, ölümü bir tellâl gibi çarşıda bağıran tabut. Tabut, tabut, ölüyü bizden esirgeyen tabut. Tabut, ta-

but, cesur, hain ve güzel sevgili olan tabut. Bir tabut, iki tabut, altı tabut, çok tabut. Adam gece onu gördüğü zaman bir arabanın üstünde gidiyordu tabut. Koşarak bir taksiye bindi ve kafasında o tabut. Çabuk sür dedi ve evine koştu adam, uzakta kaldı tabut. Evine giriyordu ki adam kapısının önünde dolaşıyordu aynı tabut. Görmemek için kapadı gözlerini adam ve gözlerinin içinde duruyordu tabut. Pencereden baktı sokağa adam ve kendisine bakıyordu tabut. Aşık olmuştu adama tabut. Bir aşk mektubu yazdı tabut. Gizli gizli dolaşmak istedi adamın arkasında tabut. Kendini gizleyemiyordu tabut. Sevgiyi gizleyemiyordu tabut. Adama, o büyük sevgiye yaklaşamıyordu tabut. Hergün yıkandı tabut. Boyandı baştan başa tabut. Renkli güzel şeyler giyindi tabut. Gizledi tabut olduğunu tabut. Ve konuştu adamla tabut. Anlattı ona dinmez sevgisini tabut. Ağladı ona, yalvardı tabut. Sevgisini, taşkın kalbini döktü ona tabut. Hergün yeni sözler buldu tabut. Kıskandı adamı tabut. Ve gittiler bir gün yatmaya ve zorla kendini gösterdi tabut. Bir gün saçlarını tararken tabut, içinde yeni bir ölü taşıdığını anladı tabut. Anımsadı tabut olduğunu tabut. Kayboldu göklerin altında tabut. Kaybolan tabut. İzi olmayan tabut. Yaralı tabut. Çık derin diplerden tabut. Göster kendini tabut. Tabut, tabut, ölümü kaybeden tabut. Adamı, adamın özünü kaybeden tabut. Adam nerde tabut? O senden korkan adam nerde tabut? Üstüne kar yağıyor göklerinin. Seni bir adam bekliyor duraklarda tabut. Karanlık sokaklarda dolaşıyor tabut. Seni arıyor tabut. Kendisini arıyor belki de... Ey kendini kaybetmiş olan adam ey, yorul ve dinlen artık...

İ p

Sallanmıyordu artık ip. Ne güneşte, ne rüzgarda, ne sevişme durağında sallanmıyordu ip. Yorulmuştu ip. Uyu-

yordu ip. Düşünde kendini en yüksek ip olarak görüyordu ip. Biraz içinde ağrı da duyuyordu ip. Karnındaki şişe baktıkça utanıyordu bu şişten ip. Eskiden, yani kendisinden önce uzun düz bir kızdı ip. Karnına kendisinden yapılmış şişe baktıkça utanıyordu ip. Yemiyor, içmiyor, midesi bulanıyor, bazan da kusuyordu ip. Ama gene de bu şişin kendisini gönendirdiğini seziyordu ip. İçinde bir şey duyuyordu ip. Bir şey işte, acı, hüzün, sevinç ipin ince bedeninde günlerce döndü durdu ve mermer taşın üzerine hasta düştü ip. Bütün büyücüler, muskacılar, kurşun dökücüler karnındaki şişi indirmek için uğraştı ve açılmamıştı ip. Her elden bırakıldıkça biraz daha bitkinleşiyordu ip. Büyük İskender kendisini kılıçla ikiye böldüğü zaman baktı ki ucunda bir esir sallanıyor ip. Bir esir, bin esir ve ölmüş olan ölüler sallanıyor ip. Bir ucu bir yerde ipin, bir ucu başka yerde ip. Bir ucunu aramaya çıktı ip. Kendisini kendisinden bölen adama ve adamın soyuna derin bir kin duyuyordu ip. Ve onun kesici, bölücü, ayırıcı soyuna karşı savaşa katıldı ip. Önüne geleni öldürüyordu ip. Ölümü ölümü öldürüyordu ip. Topraktan uzanan ve ip olmamış iplerin altında saklanıyordu ip. Çağırdı kendisine en kolay gelen ipi ip. Çağırdı ve gizlice ona patates ve mısır ve karşılıksız bir sevişme verdi ip. İp olmadan önce ip, sakladı güneşi güneşlerden, sakladı aşkı aşklardan, ve sakladı kendini başkalarından ip. Süslüyordu beyaz gelin elbisesini ve gizliyordu gizlenen bedeni gizlenen bedende ve onu yalnız adama ayırmak için ip. Çalan çıngırakların ucunda ip. O adam soyunun kansız boynuna ve merdivenleri nefessiz çıkan geceye ve ülkede tellallar bağırdığı zaman kıvanan ip. Bir kıyıdan denize uzanan ve ince donları rüzgarda kurutan ve sütyenleri ve karanlığın altında kımıldayan sevgilisi ülkeyi utandıran ip. Dolaştı ve uçlarında liflenen liflerine bakmadan, ulaşmak, varmak için kendisi olan kendisine, o ayrıldığı ve bilinmeyen bir boyunda asılı kalan ipe ulaşmak için ip.

Her şeye ulaştı ve kavradı ip. Kendisine ve kendisi olana ulaşamıyordu ama ip. Balkonlarda, sarılmış ince paketlerde, su oluklarında dolaştı ip. Kendisini bağlayan ipe ulaşmaya gidiyordu ip. Ne kadar yol varsa hepsinden geçti ip. Ama ulaşamıyordu ip. Kendisi olan kendi ucuna ip. İntiharı buldu ip. İntihar edeceği ipi aramaya çıktı ip. Yoktu ip, yoktu ip, yoktu ip. İntiharsız bir ipti ip. Bir gün ölgün sulara bakarken bir ipin ucunu gördü ip. Sular ağır ağır kımıldatıyordu bu ucu. İp aradığı ucu, kendi ucunu bulmuştu artık. Uzandı ve onu bin yıldan ve belki de daha çok zamandan beri beraberinde gezdirdiği, beraberinde kendisini aradığı ip olduğunu gördü ip. İlkyaz gelmişti. Nehir yükseliyordu. İpi sürükledi sular. O kurtulmak istedikçe aldı götürdü sular, derinlerde derinlerde bir yerde sulara gömüldü ip. Gömüldü ve kayboldu ip. Nerede nerede nerede ip? Adam intihar için günlerce aradı o ipi. Yoktu ip, yoktu ip, gelmeyecekti bir daha dünyaya o ip. Ey adam, geri dön, geri dön, kıyılarına taşmış azgın sulardan ve ipi bulamamış iplerden geri dön...

Yeni Ufuklar,
Mayıs 1963,
c. 11, n° 132.

ç ı l g ı n l ı k

O artık durmayan yüzünü bulmak için dolaşıyordum engin atları, yılkıları, su kıyılarını, hüzne değip değip ıslanan içe gömülü türküleri, bulanmış sularda boğulmak için belki dalgın, belki ben sana mı koşuyordum atım benim, (yok muydum) içimde dengesini bulmak için koşan şaşkın, ağır atım benim ve atılmış bir ölüm müydü bu inen saran üzerimi, akıyor muydu yere kan, akıyor muydu duvara kan (sen uygar bir deniz misin) akar üstüne evlerin kan ve toprağa çöken karanlık kan ve öyle bıraktığın peynir, ekmek, perde, yani en uzaktan gölgesi olan atım, çevirdiğin sandalyeye kendini, gölgesi olmayan hüzne çevirdiğin bu şarabı, bu altın at heykelini, altın eğerini, yorgun kanımı kovalamış su-

larını, azgın ve kişnemeli sularını, artık içime içime gömülen görüntüsüz, dengesiz, devingesiz, çekimsiz ve boşlukta ağan (tedirgin gözünde) sebepsiz eşyaların ve kentin içinde ben miyim öyle, duvar mıyım, üzgün yalnız kediler çıkar gece sokağa, siyah adımlı bilinmesiz kediler, siyah at vurur kana, siyah gece arar göklerde uçan kanatlı kanı, ki nerede o, elini uzattığı zaman nerede o, dolaşır mı, gider mi, yürür mü durgun dingin beni, kaskatı beni ve çılgın gibi soluk soluğa koşar atlar tokat kalesine karasuya koşar atlar koşar atlar koşar durmaz hiçbir yerde, durur mu o, kendisi mi o, bana benzeyeni mi o, siyah kedi pençeler kanı, o bulunmayan yüzü ve batık ülkeyi.

Çılgın sular haşarı sular
Ağır ağır birikiyor ve soluyor sular

ç ı l g ı n l ı k

İşte o at da durdu. (Değişken, bilinmeyen ve kararsız bir yerde. Arandı altın kısrak kokusunu, arandı ve kişnedi.) Altın kısrak kokusunu duyduğu zaman göklerde eşinen, eşinen, tahtaları kemiren azgın at iner sulardan aşağı,

Altın kısrak sesini (cömert ve beyaz olanı) kokladığı zaman yerlerde ve uçan güneş göklerinin gölgelerinde karları erimiş bir ırmak gibi uğuldayan, taşarak kendini, oradan tarlalara, aşağılara,

Yürüyen azgın su (soluyarak kısılmış bir tavşan gibi, senin en güzel, en alımlı yanlarına ulaşmak için soluk soluğa koşan at, koşan at, koşan at) engin ve görkemli kıyılarına, yuvarlak, ılgın kıyılarına yanaşmak için eriyordu uzak dağlarda, iniyordu aşağılara,

O duruyormuş gibi bekleyen denizi ve artan tuzu: Aç suyun, biriken beyaz suyun bulunmuş güneşlerden bir deniz olduğunu sana kişner altın zaman, taşırsın karanlık, gö-

mülü gemiyi ve o yeniden yeniden yeniden yeniden yürüyen çılgın kokuyu.

ç ı l g ı n l ı k

İniyordu at. Yüzüyor gibi göklerinde. Atın içinde binlerce at, büyülü ve uğuldayan şarkının, sözü olmayan, kelimeleri olmayan şarkının içinde oluyor ve çevriliyordu bir duruşa, bir geçişe, yüzü görünmeyen zamana, rengi olmayan, şekli olmayan, sesi olmayan (belki de). Çılgınlığa çeviriyordu inleyen atı. Çoğalıyordu kan, kan, kan, kan, sevgili kan, yığılıyordu geniş kuş kanatlarının dinmeyen çırpınışları altına. Bir çevrilmişti tutulmuş kuşa, soluyan yorgun ve yığılmış ata.

s e v g l l l ö l ü m

Ey herşey değişecek. Çözüldüğü zaman sırları varlığının (varlığımızın). Azgın sular götürecek derin deniz diplerine herşeyi herşeyi herşeyi ve bulmak mümkün mü ve duymak mümkün mü o derin intihar sesini. Bir tek sen kalacaksın altın hazların heykeli: hiçbir zaman şekli olmayacak olan, rengi olmayacak olan. Duyulan içten içe suları akan sıcak toprağı.

Ey herşey değişecek (ve göklerde de). Şimdi nerede o?

— Uçan göklerde.

Uykusunu uyumayan geri gel, geri gel.

Yeni Ufuklar,
Ağustos 1963,
c. 12, nº 135

e y k ü s k ü n a t

Bir uğultu muyum? İçten içte yankılanarak dağlara ve sessiz kendi içime, kendi sinime çarpan bir uğultu muyum, küskün bir uğultu mu? Yükseklerde, en aşağılarda gizli bir ürperiş içinde aktı bu sular, bu sular, bu sular... Görmedin ve görmedik. Gittiler ve belki duruldular. Ben döndüm yolları, döndüm ve işte geldim ey şaşkın kaynağım, işte. Ey orada duran ağaç, döndüm ve işte hepiniz bildiniz yalnız kaldığımı, yapayalnız.

Ben dönerim ve daha yalnız dönerim. Ey benim eski susuşum, mezar taşım, kımıldamaz eskiliğim. Sürülen bir tüfek gibi atılan ve işte ben gittim, gittim göklerdeki yalnızlığıma, göklerdeki cinayetime, ve artık bir gül gibi yok gece.

At üstünde at gibi duruşun. Ey küskün kuş, kırılmış kuş, içi dolu kuş; çıksan yükseklere, en büyük ağaçlara. Görünür mü dağlardan o.

Acı çekeceğim, acı çekeceğim. Bedenim benim, soylu ağırlığım. Geldin bu boşluğa, bu kızgın ülkeye, bu şaşkın ve oturmamış dünyaya. İşte bütün yolları zorladın. Azalmaz gibi boşluk duvarı, çekilmez gibi onun saçma yüzü. Gene de ben koşacağım senin boş tarlanda, koşacağım, koşacağım.

Hüzün kapılara değdi mi seni ne dinlendirir ey küskün at? Koşar ve gene dönersin o ateş duvarına, o kızgın yakıcı duvara. Senin etlerin yanmaz maviden mi? Sen acı çektiğin zaman inlemez misin? Sen acı çektiğin zaman kişnemez misin dağlara? Ey küskün at, başı dik, gözleri sert, yüreği parçalı at. Hüzün duvarları üzerine akıyor, acı üzerine akıyor, sessiz akıyor, içinden, içinden, hiç bir şey yokmuş gibi. Uyanacağım ki, çarşamba. Uyanacağım ki, perşembe. Uyanacağım ki, duvar, duvar, duvar. Yokmuş gibi duvar, yokmuş gibi bin duvar. Ve güneşe kadar yükselen, yokmuş gibi soğuk, katı duvar. Ve de ey yalnızlık, ey atların eğri eğerleri...

Çıkar, çıkar bir ağaçtan bakarım. En uzak dağların arkasından, nerede o. O benim gezip döndüğüm, sevip sevip dinlendiğim, ter içinde aktığım. Nerede, nerede, ey yükseklerden bakan kuş, ey. Ey duvarıma çarpan su, ey beni göklere götüren at. Nerelere gitsem o boşluk, o acı. Acı çekeceğim, acı çekeceğim ve kimse duymayacak.

Ut çalar atlar, ut çalar geceleri atlar, kirli duvarların dibinde atlar.

İsyan etmiş ata ağıt

At, dur, gitme at. Soylu at, yakışıklı at. Dön at tekrar

dön uçtuğun göklerden. Kanatlarını çırpa çırpa in toprağımıza. Hep seni bekliyoruz. Kuytu bir ormanda seni bekliyoruz, azgın suların ortasında. Göklerden bize döneceğin anı. Ey acı, yorul onun uçtuğu göklerde.

At dur, gitme artık, gitme. İndiğin engin sulardan dön at. Bin denizin arkana dizildiği o yerden. Bizi suların içinde susuz bırakma at. Çıkar, sabahları kapılara bakarız. Senin eşindiğin yolları şimdi otlar kapamış. Dön at, yıkılmış ve yorulmuş evine dön at. Çocuklar sen yoksun diye artık uyanmıyorlar. Uyanmıyorlar ve uykularında seni bekliyorlar. Bu ölü kalkmak istemiyor toprağımızdan. Ağır bir yeşil gibi duruyor avlumuzda. Gel at, dön at, bu hüzün toprağına, bizim hüznümüze dön at.

At dur, daha uzaklara gitme, dur at. Bize rüzgarını gönder, bize kokunu, nefesini gönder. Geceleri ne kadar ışık varsa yaktık ve ormanlarda, sularda, göklerde seni aradık. Mağaralarda, eski evlerde, dökülmüş dağlar altında. Topraklarımız kurudu, sularımız yandı. Gel üstümüze gölgenle. Cesur nal vuruşunla. İşte senin çevrene dizildik, üstüne eğildik. Duy bizi, duy çocukların aç sesini, kilerden gelen acı ağıdı. Duy ve dön uçtuğun göklerden.

At dur, ey at dur. Akma toprağa. Üstünde uçan sinekler seni arıyorlar, o eski seni, o kuyruk vuruşlarını. Tarlalarımız çöktü akıyor at, ölüm toprağa akıyor at, teneşirden su damlıyor at.

Sen gittin, işte biz bakıp kaldık göklere.

Yeni Ufuklar,
Ocak 1964,
C. 12, n° 140.

h i l e y e ö v g ü

Sallanmıyorsun artık, uçmuyorsun göklerde ip. Susmuş, azalmış bir ip gibisin ip. İçinden türküler duyulurdu, ut çalardı odalar. Hep bulmaya çıkardın seni tamamlayacak kendini. Aşağılara çılgın gibi sarkardın. Ey ip, cesur ölümleri çiğneyerek geçtiğin günlere dön. O şanlı günlere, mızıkaların çaldığı, atların kişnediği, eşinip yorgun düştüğü günlere dön. Karanlık hazlardan bir gizli heykeldin ip. Şimdi sustun işte, sustun öyle kaldın.

O boşluğa mı ulaştın ip. Ulaştın mı ki, böyle umutsuz ve çevren ateş içinde. Altın tabunu kırdılar mı ip? Ve değişerek, başkalaşarak, ululadığın ve sürmüş olduğun bir suç musun şimdi? Bir acı mı? Bir pişmanlık mı?

Kendini bulamamış ip, tedirgin ip, yıllarca taşıdın ölümünü. Ölümler öldü sen kaldın. Ölümler uçtu göklere, senin incelen bedeninde, halıların ince çiçeklerinde, yaşadı altın suçun. Bin yıllık, yüzbin yıllık ve sonsuza akacak suçun.

Seni yeniden bulmak için ip hangi dağlara çıkacağım, hangi uçurumlara, hangi intiharlara. Ey benim sonsuz ipim, kaybedilmiş suçum. Sen olmasan ben suçu bulur muydum, ben acıyı bulurmuydum, ben ateşi bulur muydum, o yakıcı şeyi? Troya'nın ey tahta atı, bütün aşklar öldü sen kaldın, ey büyüleyici hile, sen kaldın güzelliğinle. Erkekler senden sonra da sevdi, aşk aşkladılar ve yataklarda seviştiler ve ekin biçerek öldüler. Bir tek sen kaldın altın hile, usta nişancı, kuş vurucu. Sen binlerce yıldır büyüyen ip, dolaştın dünyamızı, dar yollarımızı, aktı karanlığıma karanlığın. Sen sezildikçe göklerimde intiharlar açan çiçeğim.

Neden susuyorsun ip. Geldim önüne. Al beni karanlığına. İntiharına. Sessiz tüfek, usta vurucu. Hileme hile yap, büyüle. Sular gibi biriktiğim zamandır.

g ö k l e r d e v e t e r i n e r

Ip. Ip. Ip. Günlerdir duruyorum altında. Günlerdir çılgın gibi özlemle bakıyorum sana. İçimde kasırgalar. Ve o zaman sana koşuyorum. Etim benim, sevgili yüzüme şekil veren, gövdeme şekil veren ve beni sevişme zamanlarında kıvandıran etim benim. İşte sen geleceksin o ipe. Yanaşacaksın o ipe. O Newton Yasasına uygun, sessiz bitişe.

Ip. Ip. Ip. Hain ve katı yürekli ip. Kesici, bölücü, ayırıcı ip. Bekle, dur koşma, sular azalsın. Dağlar azalsın. Karlar azalsın. Ve ölümler azalsın. Bekle, bekle. Biti ve kokuyu bekle. Kötü yüreği ve mavzeri bekle. Bekle uçurumlar azalsın, enginleşsin. Bekle kötülük taşsın. Mavzer nişanını alsın. Yatağını alsın. Uykunu alsın. Sen veterinersin. Yakan-

da menekşe. Gözlerin demiroksit. Sert ve gülerek.

İp. İp. İp. Sen hain değilsin ip. İp sözü haindir. Sözler herşeyden haindir. Sözler örülür örülür çevrende ve içine sarkarak, dolarak, taşarak, boğarak seni. Sözler haindir. Herşeyden haindir söz. Ne yere doğru düşer, ne havaya, uzaya akar. İntiharsızdır söz. Dolaşır, büyür, sarar. Küçük, zararsız binlerce böcektir. Bulantı. Ey ip, onu düşün, onu unutma. O yakası menekşeli veterineri. Çocuğu. Sessiz hüznü.

İpppppppppp. Artık şiir bitti, sevgi bitti, yeniden insan bitti. Dağlar çılgın dağlar başladı. Ölümün görünüşü. Ölüm görünür, bir uçurumun, çılgın akan suyun göklerinde. Ölüm görünür, göklere dikilmiş bir taşın, yerlere gömülmüş bir nehrin arasında. Taş gibidir ölüm. Parçalı büyük küçük taş gibidir, çiçek gibidir. Kan gibidir. Mesafelerdir belki. Sen ise ip gibisin ip. Ölüm gibi ipsin sen. Sen veterinersin. Yakası menekşesiz. Şiiri azalmış, yüreği katılaşmış. İğrenç belki. Yüzü hain, gözleri hain, duruşu hain.

— Dön veteriner geri dön.

— Artık çok geç.

— Uç veteriner, göklere göklere uç.

Yeni Ufuklar,
Temmuz 1964,
c. 13, nº 148

v i d a n ı n b a ş k a l d ı r ı ş ı

Bir vida. Ve vardı. Ağır kurşun altında duyulurdu soluğu. Büyük makinanın, kendi özünü, cevherini değiştirip, başkalaştırdığı, küçük bir vida olarak bitirdiği zaman ve bir yanlışlıkla süprüntülerin içine düştüğü günden beri.. Kaybolduğu ve süprüntülerin arasında dışarı atıldığı için, gizli bir gurur duymamış da değildi. Kendi özüne, cevherine aykırı ve belki yabancı; başka bir vidaydı. Olmuş olduğu vidaya, bu cevherine yabancı biçime başkaldırmıştı ve kendi özüne döneceği, dönüşeceği bir vida olmak için yeni makinalar aramaya koyulmuştu.

Bir kapıdan çıkıp, bir başka kapıdan çıkıyordu. Birinci kapıdan çıkıyordu belki de. Bir kere yapılmış olduğu, kendi-

sine verilen biçime mahkûm gibiydi. Özünü, içinde gizlenen cevheri duyuramıyordu hiçbir şeye. Herşey onu mahkûm olduğu biçimde görüyordu. Bütün makinalar öyle görüyor ve hatta söylediklerini çok zaman anlamıyordu bile. O ise, bir gün sesini duyurabileceğini, dilini yeniden çevirebileceğini umuyordu. Kendi cevherine, özüne uygun bir makinanın varlığına karışarak, işte o zaman belki içindeki düşüşten kurtulacak, durulacaktı. Nerede? Nerede? Nerede? En eski makinalara, en hurda, en döklüntü makinalara razı olduğu günler bile, yapıldığı makinadan başka hiçbir makinaya uymayan ivleri, eni, derinliği ile işe yaramamış eski çivi, eski vida, eski somun, eski anahtar, eski musluk vesairenin atıldığı yerlerde umudu kırılmış, sesi azalmış, etini oksijen delmeye başlamıştı.

Baktı gerilere. O yapıldığı makinanın nerede olduğuna. Artık çok geçti. Özünü bir kurt gibi, farkına varmadan kemirmişti bu biçim. Artık o ne kendi özünü bulacaktı, çünkü başka bir biçime dökülmüştü. Ne kendi biçimine uygun bir yaşam bulacaktı, çünkü o yapılmış olduğu makinadan yıllarca uzaktaydı. Varamayacaktı oraya. Varmak da istemiyordu aslında. Atıldığı eski demir, bakır, alüminyum parçalarının içinde, her ele gelişte, evrilip, çevrilip yeniden atılan, ve içinde bir itiraz, bir isyan yükselen vida.

Geçtiği yerlerde yeni ve çalımlı makinaları birbirine bağlayan vidaları, gizli bir kıskançlıkla gözden geçirdiği olmuştu. Belki kendisinden bin kere daha özsüz, fakat daha yarayışlı bir biçime döküldükleri, ve öyle bir vida oldukları için kolay, gösterişli, önemli deliklere vidalanmışlardı. Bu çetin dengesizlik, onda bir aşağılanma duygusu yaratmaktan çok, itirazını besledi. Başkaldırışın ilk, küçük tohumu oldu. Bu yanlış kurulmuş demir dokuya, bu yanlış kurulmuş topluma, bu yanlış yaratıldığı dünyaya sırtını döneceği güne kadar. Yapabileceği tek şey de bu idi zaten: sırtını dön-

müş olmak.

Ey. Kuşun sesini tüfek duyar mı? Tüfeğin sesini çiçek duyar mı? Çiçeğin sesini su? Seni kim duyacak eski vida, yanlış vida, onurlu ve yüreği kırılmış vida. İşte böyle atıldığın yerde, bir tabutun içinde gibi.

veterinerin dönüşü

Dön eski yıllara, dön ve.. Seni veteriner yapan o büyük makinayı, o boyunu, çalımını yontan, ivlerini açan ve uslandıran dev çarkı, etine acıyı damlatan o başlangıcı, delici, en can acıtıcı aygıtlarınla tırmala. (Siyah bir böcek nasıl tırmalarsa camı). Yalnız içindeki acıyı biraz dindirebilmek için de olsa.

Dön eski yıllara ince böcek, dön ve.. Gör işte, bir cam gibi kaskatı önünde duran geçmiş. Geçmiş, önüne büyük, demir bir duvar gibi örülmüş. Ve artık hiç bir şekilde değişmeyecek olan başlangıç. Düştüğün ve hiçbir dönüşü olmayan bu anaç yolda, camı tırmalayan bir böcek gibi kayarak aşağılara ve bir iki adım sonra hep yeniden başlayarak camı tırmalamaya. Umut.

Umut. Hangi insan? Bozar altın gülüşü. Korkutur sevgiyi, korkutur çiçeği, korkutur atı.

Hangi insan? Bir tabut gibi kaskatı. Ve belki tabut işte o. Senin tabutun işte o. İşte bu var gibi yok olan insan. İnleyişi duymayan, ağır ve biten sesi duymayan.

Şaşırmış bir fare gibi üstüne boşalan kalabalığın arasında: güler sana top, ağlar sana anne, güler sana mavzer, ağlar kendine çoçuk, güler sana kurşun, ağlar içinde ekmek, güler sana kaskatı ve kalın bir demir. Kalın bir demir, kapkalın bir demir. Kimse duymayacak içini saran acıyı.

Ey soylu acılar bilicisi, nefesi tükenmeyen koşucu, ağır yük taşıyıcı, her gün doğuşunda yeniden ve umutla, bir

adım, bir adım, bir adım daha ve ışıl ışıl parlayan camda kayar gibi başladığın yere düşecek de olsun. Bir adım, bir adım, bir adım daha. Işığı ve onun aldatıcı yüzünü görmek ve yeniden kayarak aşağılara.

suçun çağrısı

İşte o zaman, o umudun kırılıp kırılıp yapıştığı yerde, etin makinaya yaklaştığı, makinanın mazota yaklaştığı, mazotun toprağa yaklaştığı, toprağın ekmeğe yaklaştığı yerde, duyulur berrak bir ses, tek kurtuluş gibi suçun altın sesi.

Koş kendini çevir suça. Kendini, o özünü, sana acıdan başka bir şey akıtmayan özünü öldür ve, makinada yeniden yaratılmış et gibi, çevir kendini, değiştir bu oluşa, bu bitmiş ve değişmeyecek biçime. Makina gürültülerinin, motor gürültülerinin, bakır gürültülerinin, haykırışların içinde, bitkin ve belki umutsuz, bütün sokak ağızlarından kusulan insanların aşağılara akarak kaybolduğu anaç yolda, üstüne akan bu selin ortasında, tırmanıyormuş gibi yukarılara, akıntının aktığı aşağılara doğru yeniden kayarak, artık bağırmaktan çok kısılmış olan sesini hiç bir şeye duyuramadan (ayağının değdiği toprağa bile) yapayalnız ve yaptığı tek şey akıntıya önü dönük akarak aşağılara. Hiç bir şeyi değiştiremeyen, yalnız önü dönük olarak ve yalnız bunun için.

Yeni Ufuklar,
Kasım 1965,
c. 14, nº 162

ESKİZLER

YAZIYI bir zaman bıraktım galiba. Galiba diyorum, çünkü bende, yazmanın ölü bir yüzü, ölü bir savaşı sürdü, ama yazı olarak hiçbir şey çıkmadı ortaya. Yazı yazmanın ölü savaşı dediğim, kendi içimde başlamış ve gene kendi içimde bitmiş savaşıdır. En çok da hikaye yazmak konusunda kendimle savaşta kaldım. Bir şeye, bir büyük yazara benzemek istiyordum gizlice. Bu benzemek, ona tıpatıp uygun olmak değildi. Deyişimle, biçimimle, konuları seçişimle bir yakınlık kurmak eğilimi vardı bende. Bu yazar, her denemeye başlayışımda beni umutsuzluğa götürüyor, yazamayacağımı bir kere daha ve gizlice kendi kendime kabul ediyordum. Yeni bir yazar buluyordum, kendimce büyük bir ya-

zar. Onun deyişini ve ona yakın konuları denemek istiyordum. Gene kısır bir sürüş ve umutsuzluk. Derken buldum: Gerçeğin, doğrunun kendisini değil, bu gerçeği, bu doğruyu bana gösterecek başka bir şeyi. Büyüsüne kapıldığım her yazar, ayrı bir özü, ayrı bir biçimi, ayrı konuları yazmışlar, söylemişler, gene de hepsi ayrı ayrı yüce olmuşlar, önemli olmuşlardı. Birbirlerine benzeyerek veya yaklaşarak değil. Hepsi kendi içindeki coşkun özü dökebilecek bir biçim bulmuştu. İçindeki öz? İşte bu soru benim bir ışığım olacaktır.

İlk yazı yazmaya başladığım yıllarda, katı bir gerçekçilik egemen kanatlarını dolaştırıyordu. Fakat benim içimde coşan, kabaran şeyler, bu katı gerçekçilikle uyuşmaz, ayrı şeylerdi. Daha çok duygululuğu seviyordum, duygululuğu ve metafizik kuruluşları. Kendimi ne kadar zorlasam, sınırlasam bir yerden taşıp çıkıyordu, romantikliğim, gözü yaşlılığım ve bunları biçimleyen, karanlığı yaşatan, ve bir tarafımı mutlaka karanlık içinde bırakan metafizikler. Çevrem (ki bunların başında Seyfettin Başçıllar ve Orhan Duru gelir), benim duygululuğumu, romantikliğimi gülünç bulurlardı. Gülünç. "Otobüslere Radar Konacak" adlı bir hikaye yazdım. Belki iki yıl ondaki sözlerle eğlendiler. Bir yerde bilinçsizleşmişti bu eğlenmeler. Kendi aramızda, birbirimize takılmak için birer küçük şakalardı bunlar. Ama, kendiliğinden o ben'e, benim romantik, gözü yaşlı metafiziğime karşı bir soğukluk, bir yabancılık duymaya başladım. Bunu daha uzağımdaki çevreler açık veya kapalı besliyordu. Gerçeğe, o herkesin gördüğü ve herkes gibi anlatılan, herkesin gördüğü gibi biçimlenen gerçeğe, donmuş, yalnız bir yüzü olduğu sanılan katı gerçeğe dönmem isteniyordu, ya da hikayeyi bırakmam. Hikayeyi bırakmam, bırakmam, bırakmam. (Şimdi, şimdi şu anda yalnız sesini duyuyorum bu "brakmam" kelimesinin. Brrrak, rak rak rrrk mam gibi bir ses. Kurbağa sesi

gibi, çirkin ve içinde anlamı olmayan; bu sesi duymadan ne kadar söylemişim bu kelimeyi. Brrrak, brrrak, bırrrakk, rak, bırrrak, brrrrrak. Kurbağa sesleri ve bir de bir resimci adı: Braque) Hikâyeyi bırakarak kendimi, kendi deyişimi, kendi duygulu deyişimi unutmak istedim. Unutmak ve yeniden başka bir sesle, başka bir deyişle başlamak. Zorluyordum kendimi. Yeni deyişlere, yeni biçimlere. Ve hepsi kısır, köksüz ve sanki üzerime sıvanmış yabancı bir şey gibiydi. Hepsi. Yırtılan, yırtılan, başlanıp yırtılan, kafamın içlerinden sökün ederek gelen ve düşünüle düşünüle, yazmaktan ve yazmaya başladığım zaman beceremeyeceğimden korkarak eskiyen, azalan biten hikayeler, yeni bir deyişle denemeye başlayarak, ve yeniden umutsuzluğa düşerek. Herşey, herşey kısır bir toprağa, kurak, çorak bir toprağa dökülmüş gibi, daha tohum açılmadan çürüyüp, azalıp, tükenip biten şeylerdi bunlar. İkide bir kendim, kendi deyişim, konularım sürüp geliyordu alttan. Taşıyor, büyülüyordu beni. Ama biliyordum bunların katı bir gerçek olmadığını, yalnız bana ait, yalnız benim olan, yalnız benimle birlikte beliren ve tekliğe ulaşmış gerçekler olduğunu. Bu ölü savaş sürdü yıllarca. Belki ciddî bir çalışma değildi. Kendini veriş ve zorlayış değildi. Ama kendimi zorlamak için de, içimde engin bir şey duymuyordum. Soğukluk duyuyordum yapacağım şeylere karşı. Tam bir uyuşmazlıktı bu, kendi içimle düşüncelerim arasında. Birden, belki birden değil zaman zaman birikerek birden bende taşan, haykıran sesi duydum. Bu ses "kendine dön" sözleriyle bugün ifade edilebilir. Bugün böyle ifade edilebilir diyorum, bir homojen duyuştu bu, ve derin bir karanlık içinde kelimelere dökülmeden oluşmuştu. Bu duyuşu kelimelere çevirdiğim zaman "kendine dön" şeklinde çevirebilirim ancak. Kendine dön. Ne demekti bu?

Hep başkalarını, başkalarını yazmak için çırpınıp umutsuzluğa düşmenin gülümseyen yargısıydı bu. Kendine

dön. Yani kendi kaynağına. Kendinde varolan kendine, varolmuş, kaynaşmış kendine. Dışardan tanıdığın, resimlerde, gazete haberlerinde, romanlarda, şiirlerde ve belki şöyle içinden geçerken ama daima dışardan tanıdığın dünyalardan geriye, kendine dön. Kendindeki kesiksiz ve en derin diplerine, kıyılarına, taş altından kaçan böceklerine kadar, dolaplarından sıyrılıp akan yılanlarına, ve bir gün kitabını kaldırdığın zaman altında ezilmiş kımıldayan akrebi gördüğün andaki haykırışına. Bunu, bu yaşadığın, en yüksek heyecanını kendi bedeninde duyduğun şeyler, kendi bedeninde, kendi bedeninde duyduğun, yaşadığın şeylere.. Onlara dön. Kendini kat onlara, kendinin olan kendini, o içinde akan ılık ırmaklarsa onları, taşkın ırmaklarsa onları, küf kokulu karanlık odalarsa onları. Yaşadığın şeyleri, kendinde çevrilerek tekleşen, ve seni büyüleyerek saran kavrayan şeyleri. İçinden gelen bungun sesi duyuyor musun? Ona bazan romantik diyorlar, bazan duygulu, bazan hatta fazla duygulu. İşte onlara, onlara onlara dön. İçinden taşan, coşan öze bırak kendini. Onu kurtarmaya, onu var etmeye çalış. Bir su akar yatağında, cılız, durgun bir sudur. Yanlarında yeşil otlar vardır. Çiçekler vardır, unutma beni çiçeği ve başkaları. Ciller, kökler, çürümüş yapraklar, solucanlar vardır diplerinde. Güzeldir o duruşuyla. Çok az insan bilir dünyada onu. Ama vardır o su. Yaşar. Kaynağı kuruyana kadar, yıllar yılı yaşar. O sudan bir bakraç doldur ve götür odanın istersen en güzel bir yerine koy. Süsle çevresini. Azalmış, bitmiş, ve artık kaybolmuştur o su. Kendi yatağına dön ey su. Azalmaz ergenliğinle, dinmez, durulmaz ergenliğinle kendi yatağında ak ey, ey ey ey ıssız su. Bir şey kendine uygun olduğu zaman, birşey kendi yerinde durduğu zaman... O zaman ancak. Sen, sökülüp dikilen arsız peygamber otları mısın, sen kaldırılıp değiştirilen bir resim misin? Sen ölü müsün ki, kendini odalar içinde değiştirir oradan oraya korsun. Hangi ışık,

hangi su, hangi toprak, hangi hava seni köklerinden, dallarından, yapraklarından besleyerek yüceltecek. Kendine dön, ey şaşkın söğüt ağacı. Kendi toprağına, kendi kasabana, kendi evine, ve oradan koşarak dörtnala soluk soluğa kentlere, kentlere, aydınlık, duru kentlere, kalabalık kentlere, içiçe dairelere, içiçe, o ürktüğün, o yeni arabaya koşulan atlar gibi ürktüğün dairelere, zavallı, ucuza yakalanmış balıklar gibi gözleri açık ve bir ölü gibi kaldığın kendi işine. Kaynağın senin oralar, o belki soluk, ve belki cansız, durgun yerler. Ne yapalım ama. O cansız şeyleri kendinde biçimlendirdiğin düşünce ve duygularla yüceltteceksin. Mahkûmsun buna, bu oluşa, hatta bu olmuşa. Kendinden kaçmaya çalıştığın an, bu kaynaktan kaçmaya, kurtulmaya çalıştığın an, yabancı bir toprağa göçmüş gibi, kendinden ayrılmış gibi tedirgin, ürkek, korkulu...

Yeni Ufuklar, 1963.

Diyalog,
Ocak 1989, nº 2.

k e n t v e d o ğ a

Bir hüznüm vardı. Eskiden. Bir bunaltım vardı, kentin ortasında. İçten içe dalgalanırdı kent, kaynardı kendi içine. İnsanlar, renkler, araçlar, eşyalar, sesler bin yönden üstüme akar, bin yöne yansır, çoğalır, artar, dağılır, kaynardı kent. Çılgın akışı içinde oradan oraya itelendiğimiz, alttan üste, üstten yanlara, yanlardan içlere, çalkantıların ortasında yorulup bunaldığımız kent. Uzak binlerce kavramın çılgınca birbirine yanaştığı, yanaşıp uzaklaştığı. Bir renkten başka bir renge geçiş, bir olaydan başka bir olaya geçiş, bir kavramdan başka bir kavrama geçiş. Bir yüzden bir anıya sığınış, bir yüzden yeni bir olaya koşuş. Yeni şeyler, sabah dışarı çıktığım dünyamı eskitiyor. Kent değişen düşüncele-

rin, yeni düşüncelerin uyarıcı, iteleyici kaynağı. Küçük olaylardan, küçük olaylara değişen bir duygu alanındayım.. Kent beni değiştiriyor, başkalaştırıyor, yenileştiriyor: Düşüncede ve yaşamada, dünyayı ve insanı kavrayışta. Kent hangi dağların arkasındasın şimdi; hüznün vardı, beni taşırırdı, bunaltın vardı, boğardı, ve ben kurtulmak için kaçardım, ararım, yeni bir güneş bulacak gibi senin artan bunaltını. Abanırdın üstüme; sonsuz ağırlığını duydukça, küçüldükçe, azaldıkça, içimde yeni savaşlar başlardı.

OH YÜCE DAĞ. İşte senin tepene, en yüksek yerine ulaştım. Kentlerin güneşten yandığı ağustos gününde, soğuk rüzgarın yüzümü yalıyor. Eteklerinde uzanan ışıl ışıl nehirler, yeşilden sarıya değişen, parıldayan sonsuz güzelliğin bana huzur veriyor. Rahatlıyorum. Kanım sakin akıyor. Ellerim, ayaklarım boşlukta yüzüyor. Ne çarpıcı bir ses, ne aklı şaşırtıcı bir renk, ne düşünceye yeni kapılar açacak bir biçim. Hepsi, çok uzakta, yüksek dağların çok uzağında kaldı. Bir dağ yükseliyor, belki dünyadaki dağların hiçbirine benzemiyor. Ama bütün dağlar gibi bir dağ. Bu ağaç da öyle. Dallarıyla, yapraklarıyla, duruşlarıyla hiçbir ağaca benzemiyor. Ama bütün ağaçlar gibi bir ağaç. Buğday tarlaları gibi bir tarla. Nehirler gibi bir nehir. Bütün mevsimler içinde değişkenliğini kavradığımız ve bizi şaşırtsa bile, aklı ve düşünceyi şaşırtmayan. Düşüncede yeni bir bileşim olmayan. Doğan güneş, yükselen güneş, salon güneş. Doğan güneş, yükselen güneş, solan güneş. Doğan güneş, yükselen güneş. Güneş güneş güneş güneş güneş. Beşikten emeklemeye, hayata, dağlara kadar aynı renk, aynı biçim, aynı olaylar içinde değişmeyen küçük duygular. Değişmeyen küçük biçimler. Değişmeyen küçük düşünceler, küçük düşünceler, küçük düşünceler, değişmeyen hep aynı düşünceler: Gelenekler.

Kent bir bunaltı. Başkalaşan ve yenileşmekten yorulmuş bir bunaltı. Doğa bir bunaltı. İçe çakılı bir çivi. Değişmeyen, başkalaşmayan, yenileşmeyen, hep aynı yeri kemiren acı. Acımı değiştiremeyen, yalnızlığımı değiştiremeyen. Acı kemirecek o yeri. Ben bir geçiş içinde, kentten doğaya geçiş içinde, bir uyuşmazlık içinde, eski ben'i yeni ben'e çevirememişliğin bunaltısı içinde. Suların karşılıklı çarpıştığı o yerde bir acı gibi yükselen. Elim suların dışında. İpppp.

k e n t v e d o ğ a

Öderdik kente küçük, bozuk paraları. Biraz daha nefes alabilmek, biraz daha var olabilmek için. Öderdik kente, bozuk, küçük, küçücük paraları. Sokağa çıkar çıkmaz, güneşi görür görmez. Dolmuş, otobüs, gazete, limonata, vestiyer, bahşiş, yüz numara verirdik kente bozuk paraları, bizi biraz daha, biraz daha ezmesin diye. Kent arttıkça artardı, çeşitlendikçe çeşitlenirdi. Sinema, gazino, park, bira. Birbirini kovalar gibi akardı kente paralar. Kentin en dar, en kötü yerlerinden, en geniş, en güzel yerlerine kadar akardı. Koşardık eve, koşardık işe, daha çok, daha çabuk, daha iyi, daha çok, daha çok, çalışarak, devin büyük ağzına biraz daha fazla para akıtabilmek için. Bizi yemesin, bizi azaltmasın, bizi ezmesin diye. Terzi, kunduracı, berber, taksi, telefon, havagazı. Nefes nefese. Paraya çevirirdik içimizdeki özlemi, düşünceyi, duyguyu, acıyı, hüznü, paraya çevirirdik kendimizi. Büyük kent iri ağzını açmış bizi kovalardı. Paraya çevrilirken görürdük devin önündeki azlığımızı, küçüklüğümüzü; binlerce buzdolabının içinden birini almak için taksitimizi öderken görürdük. Paraya çevrilirdi gücümüz ve içimizde dalgalanan o gururlu kuş kanatlarını kısar, büzülür, bir böcek gibi kalırdı devin ayaklarının ucunda. Yerin işte bu senin ey hayalin onurlu kuşu, ince böcek. İncecik

gözlerin, incecik kollarınla kime karşı, neye karşı gülüyorsun böyle. Dev kımıldarsa ezileceksin, dev nefes alırsa göklerde kaybolacaksın. O seni duymayan, senin sesini, acını, gülüşünü duymayan, görmeyen dev.

Öderdik kente küçük, bozuk paraları. Her adımda, her terleyişte, her titreyişte, her yoruluşta. Çevrilirdik her arzu duyuşta, her zorlanışta, her isteyişte çevrilirdik para ile istediğimiz şeye. Paraya çevrilebildiği kadar doymuş bir beden götürürdük ertesi güne. Para olurduk, para olabildiğimiz kadar.

OH YÜCE DAĞ. İşte senin dar vadilerinden yukarı doğru çıkıyor, aşağılara iniyor, sınırlarından sınırlarına koşuyor, zomalarında (yaylalarında) oturuyor, çay içiyor, soğuk suyunu içiyor, yatıyor, kalkıyor, yeniden yollara başlıyorum. Ne cüzdanı çıkarmanın, para alıp para vermenin sıkıntısı, bunaltısı, yorgunluğu. Artık tükenen, ödenen para cebimizde. Parasız alınan ve parasız ölçülen bir hayat. İçimizi özlemler sarsa da, biz artık onlardan uzakta, paramız cebimizde kıvranıp kalacağız. Kızgın güneşi sırtımızda, sarp yüce dağların tepesine çıkardığımız zaman buzlu bira, veya dondurma veya başka bir şey, hayal halkaları olup göklerimizden uzaklaşıyor. Paranın gücü azaldıkça, para olarak kaldıkça, içimizde özlemler birikiyor. Beden taşıyor, yiyeceklerden yatağa kadar, beden taşıyor ve kendisini çevirebilecek, başkalaştıracak imajlar arıyor. Herşey bir değişmezlik ve şaşmazlık içinde. Bizi artık para değiştiremez ve kendisine çeviremez. Artık mahkûm olduğumuz coğrafya içinde, gücümüzü para ile, para gibi bir ölçü birimi ile ölçüp, değerlendiremeyiz. Biz dağlara çıktık mı soluyan bir kurt, yatağa girdik mi kıvranan bir at, duyduk mu, özledik mi, istedik mi biriken, biriken ve kendi içine dolanıp büyüyen acı bir çığ gibi. Kendi üzerimize katlanarak, artarak, kendi ken-

dimizi çoğaltıyoruz. Azgın doğa, artık bizim üzerinde yükseldiğimiz bir toprak parçasıdır. Biz onun ağzı açık devleriyiz. Bizim bir gücümüz vardır, fakat paradan bir karşılığımız yoktur.

Ey yüce dağ. Senin azgın, fırtınalı karlı geçitlerinden aştım. Yıldırımlarını çevreme akıtırken üşümüştüm, çayımı içtim. Ey çılgın su, üstünden geçtim. Ey evleri örten, ormanları gizleyen, beni yutan kar şimdi sen yoksun, ben varım. Ben üstünüm, üstün. Çılgın doğanın, sarp kayaların üstünde bir dev. Eyyyt.

k e n t v e d o ğ a

Hiçbirinizin güneşi doğmadan, okuyacağınız gazeteleri, ben okumuş, yatağıma uzanmış olurdum. Acunda ve ülkede ve kentte herşey sonsuz bir hızla gelir, biçimlenir ve gazete adıyla dağılırdı kente, ülkeye, acuna. Herşey hızdı. Başarı hızdı. Haberler akardı tellerden ve resimler akardı boşluklardan, çok uzaklardan akar kurşuna dökülürdü. Sonsuz ve aksamayan bir hızla koşardı binaların içine. Dönerdi rotatifler, çılgın makinalar. Dönerdi bobinler, kesilip, sayılıp, paketlenerek koşardı kamyonlara. Hızlı bir uyku, hızlı bir traş, hızlı bir soğuk, en hızlı araçlar. Ve çılgın koşusu içinde kent beni deli bir sel gibi oradan oraya sürüklüyordu. Koşarak iniyordum merdivenleri, koşarak geçiyordum sokakları, koşarak bekliyorum durakları, taksinin, dolmuşun, otobüsün içinde koşarak gidiyorum, biraz daha hızlı, biraz daha erken, biraz daha çabuk. Kent, büyük makina dönüyor ve biz de onun bir parçası olarak dönüyorduk sonsuz bir hızla. Yarına ve umuda ulaşmak için.

Bir işin ortasında duruyordum. Herkes bir başka yerde duruyordu, bir işin başka bir parçası önünde. Sabahtan sabaha kadar dönen ve herkese göre değişen bir işti bu. Be-

nim işe bakışım, bir parça olarak bu işe elimi, yüzümü, sözümü kullanışım, benim karşımda duranlardan ayn idi. Büyük veya küçük, biz parçalardık. Çeşitlenmiş, iş bölümü içinde çeşitlenmiş parçalardık. Gücümüz bütün işleri kavramaya yetmiyordu. Kendi işimizi yapmaktan yorgun düşüyor, bir başkasının işini nasıl yaptığını öğrenmek bile istemiyorduk. Gücümüz, kentin karışık, girift, dokusunu açıkça ve bir bakışta görüp kavramaya yetmiyordu. İşbölümü ile bölünmüş, parçalanmış, girift büyük dokunun içinde kaybolmuş, kendi yerimizi, bir parça olarak tutunduğumuz yeri korumak için savaşıyorduk. Büyük makina dönüyordu. Nereye gidiyordu, ne yapıyordu, niye yapıyordu, kimse kimseye bunu sormuyordu.

OH YÜCE DAĞ. Yorulmuştum. Çok yorgundum sana geldiğim gün. Rengim soluk, ayaklarımda bir ağırlık, kollarımda halsizlik vardı. O sabah çıktım ve bir kapının önünden, beni çevreleyen sert, yüksek dağlarına baktım. Çivit mavisi, tertemiz göğüne. Yalnızdım. Yapacak işim yoktu. Öyle kaldım doğanın ortasında, öyle tek ve bütün. Birşey oluşuyordu. Bende. Kendiliğinden oluşuyordu. Yavaşlıyordum, bütünleniyordum, kendime, yıllarca önce kaybettiğimi sezdiğim kendime ulaşıyordum. Yaklaşamasam bile, o eski kendime benzeyen beni seziyordum sisler içinde.

v e d e ğ i ş t i r e n b e n i

Çılgın doğa, sana benzeyen durgun kasabaların birinde doğdum, sürüp kentine vardım. Çoğaldım, çeşitlendim, hızlandım. Koştum, yoruldum, sevindim, hüzünlendim. Değiştim, kente benzedim. Kentin, kent olan bir parçasıydım. Bir apartmanı gibi, bir vitrini gibi, bir atölyesi gibi bir parçasıydım. Koptum, doğaya ve işte en uzak yere geldim. En çıl-

gın dağlara, yolları olmayan ülkeye. Bilinmeyen Anadolu'ya. O kent olan ben, şimdi yer yer yıkılmış, dökülmüş. Boşalmış içimdeki ülke, herkes gitmiş ve kimsesiz kalmış. Şimdi o kentin yerinde, o yıkılan boşalan yerde doğanın bir parçası oluşuyor. Ben kentten doğaya geçiyorum. Bu geçiş yalnız dışta, dış biçimlenişte bir değişme değil. İçimde yeni bir ben başlıyor. Doğanın bir parçası oluyorum. Dağı gibi, kaynağı gibi, geçidi gibi bir parçası. Değişiyorum. Razı mıyım buna, memnun muyum, sevinçli miyim? Önemli mi? İstesem de, istemesem de bu değişikliğe mahkûmum. Bir bunaltı göklere çıkıyor. Bir gülüş odalardan işitiliyor. Bir şarkı dağlarda yankılanıyor. Değişiyorum, istemeden, farkına varmadan, ve belki bilmeden.

Yeni Ufuklar,
Ocak 1965,
c. 13, n° 152.

EK

Ek'e Ek

ESKİZ/LER içinde yer alacak yazılar burada bitmiş olmalıydı. Ama olmadı. Sezai Kaynak, karşılaştığımız hemen her yerde kimi yazılarını bir kitapta yayınlamamı bir istek olarak vurguluyor. Kitapta yayınlamamı istediği birkaç yazı mı, bir yazı mı, tam çıkaramıyorum. Dağ, kale, doğa gibi başlıkları olan yazılar diyor. Dün de akşamüstü yineledi bu dileğini. Ben de, Eskizler'i imlediğini düşünerek "yayınlanıyor" derken, içimden geçiriverdim, "Mavzerine Şiir Doldurur"un ara başlıklarını anımsıyor olmasın diye.

Birkaç gündür de aranıyordum bu yazıyı. Dün bulunca okuyuverdim, yeniden. Şiir yorumu açısından bakıldığında, yazı, bu kitapla uzlaşmıyor, ama tam da kapitalist-öncesi yaşamdan ba-

ğımlı kapitalistleşmeye geçiş sürecinde toplumsal değişmeyi duyumsattığı için, bu kitaba bir "ek" oluşturabilir.

Bir bakıma da, "Kent ve Doğa" ile karşılaştırıldığında, marksist öncesi düşünüş ve kavrayış ile marksist bilgiyle buluşmanın düşünüş ve kavrayışı arasındaki farkı da okurun duyumsamasına olanak sağlıyor. Bir de, ikinci yeni için yazılmış olsa da, Ankara'yla simgelenen toplumsal değişmeyi altan saran iki yazıyı yedeğine çekiyor.

Ek bölümü, böyle üç yazıdan oluştuğu için, bellekte canlanan kimi anılar da oldu. Mihri Belli'nin *Kapitalizm Öncesi Ekonomi Biçimleri*'ni ve özellikle Hobsbawm'ın sunuş yazısı ile Formen'i çevirdiği günlerdi. Elinde bir tomar kağıtla gelmişti. Tomarı bana uzatarak, "Bizim bir şairimiz var, Ahmed Arif, *Türk Solu*'nda şiirlerini yayınlayacağız. Arkadaşlar, senin de bir yazı yazmanı istediler." demişti.

Ahmed Arif'i *Ulus* (1958-1960) gecelerinden bu yana yakından tanıyor, şiirlerini öğrencilik yıllarımdan bu yana biliyordum. Belki de bu nedenle, şiirlerden çok, yeni karşılaştığım bilgilerin, Hobsbawm'ın sunuş yazısının ve Formen'in buğusu içinde gibiydim. İçimde akışan ve beni içten saran şeylerin ortasında, elimdeki şiirler, bu kez, *Kapitalizm Öncesi Ekonomi Biçimleri*'nin (o zaman: *Şekilleri*'nin) içinden geçerek geldi, "Mavzerine Şiir Doldurur"u alttan kuşattı.

Türk Solu'nun arka kapağında Ahmed Arif'in üç ya da dört şiiriyle birlikte yayınlandı. Özellikle gençler üzerinde etkili de oldu. Şu da var ki, Ahmed Arif'in (proletaryanın değil) feodalitenin ozanı olduğu gibi gülünç bir yorum, belki de bu yazının özünü kavrayamayanlar tarafından ve belki de bu yazıdan türetildi. Yazı, bu açıdan da özenle okunmalı.

"Mavzerine Şiir Doldurur"u yeniden yazmam istendiğinde kimi kusurlarını gidermek, kimi eksiklerini tamamlamak olanağı da bulduğum için kabul ettim. Bu kusur ve eksikler, şiirin yorumuyla değil, toplumsal değişimin anlatımıyla ilgiliydi. Bu neden-

le de yazıyı yeniden yazdım. Biraz daha boylandı, gövdelendi ama, o ilk tadı, lezzeti de kalmadı.

Öteki yazılara gelince:

Birkaç yıl önceydi. Enis Batur, telefonda, *Pazar Postası* ve özellikle de *Pazar Postası*'yla örtüşen ikinci yeniyle ilgili uzunca bir yazı istedi benden. *Gergedan*'ın özel kesimi için. *"Pazar Postası* İçin Bir Pazar Söyleşisi", bir pazar günü, böyle geliverdi. Daha sonra *Argos*'tan, ikinci yeni için ayrı bir yazı istendi ve üçüncü yazı da böyle oluştu.

"EK"e alınan üç yazının ortak noktası, istek/istem üzerine yazılmış olmaları. Üçü de yazarken beni heyecanlandıran yazılar. Üçü de eksik bırakılmış bir deneme gibi.

Ekim 1990
Ankara

k a l e

Bugünkü çağa uyarlanan usumuza, (köleci ve) feodal çağın büyük gürzü kale, kavranılamaz bir çılgınlık gibi gelir. Oysa orduların, baskınların, talanların çağıldadığı koca bir çağın kurtarıcı duvarıdır o. Yoğun ve ağır bir sömürü sisteminin de kurtarıcı duvarıdır. Tekniğin ilkelliği ve araçların cılızlığı, üretimin cüceliği, bu görkemli sömürü simgesi karşısında, yenilgiyi kabul eder, yazgısına boyun eğer gibidir. Hele bu duvarlar, yalnızca bir beyi değil de, beyiyle birlikte kent halkını, ticaret ve zanaatını, zenginliğini koruyan bir kent-kale olduğu zaman da, içinde yaşayanlara, bir sömürü simgesi olarak değil, bir kurtarıcı simge olarak görünür. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Bir kere, çalışan kast için sömü-

rü, kendi çağının bilincine, *doğal* bir olgu olarak yansır. İkincisi, kale-kent, ovalara, vadilere serpilen köy ve kasabalara göre, her şeyden önce canını duvar ile koruma ayrıcalığı taşır ve kale-kent içinde aşağı bir kasttan gelse de, bu ayrıcalıklı birimin üyesi olarak, kendini köy ve kasabadaki bedenden ayıran ayrıcalığı bu duvarlarda bulur gibidir; ve onun içindir ki, duvarlardan kendine yansıyan, —başka bir kurtuluş henüz sözkonusu olmadığına göre— kalenin bedenini kurtaran yönüdür.

Kale, bir kere, bir kenti yalnızca koruyan büyük duvar olmaktan çıkıp, aynı zamanda, kuşakların iç âleminde efsaneleşen bir kurtarıcı, bir yönetici, bir komutan biçimine dönüştükten sonra da, kent halkı, kendi varlığını korumak için, onu, yani kaleyi yaratan düzene sıkıca bağlanır. Dış baskınlar, talanlar, onun varlığını aralıksız tehdit ettiği sürece, o, iç dinamizmini, iç değişmenin üzerini kalın bir kabukla örer, ve varlığını tehdit eden düşmana karşı korunabilmek için kendisini yöneten düzenin simgesi olan duvarlara bir kurtarıcı olarak bakar.

Bugün, hemen hemen her şey yıkılmış, çökmüş, gitmiştir de, duvarlar yer yer çağdaşımız olarak kalmıştır. Artık ne bir komutandır, ne bir kurtarıcı ve ne de yoğun ve ağır sömürünün gürzü. O, artık, çocuğun belleğine işleyen görkemli bir anı, genç adamın çocukluğuna, çocukluğun yiğitlik anlayışına özdeş bir düştür. Şurada yıkılmış, şurada temelleri aşınmış, şurada daha bugün yapılmış gibi dikilen duvarlar bulunmakla birlikte, kale, artık bir canlı değildir. Ölmüş ve cansız bir taş kalıntısıdır. En çok özenle korunan kapıları belki madde olarak kaybolmaktan çok önce de, mana olarak tükenmiştir. Yeni zamanlara açılan ve yalnızca adı "kapı" olan kapıdan, bugün, yeni çağın, yarı-bağımlı kapitalist çağın öğelerini yansıtan kamyonlar, otobüsler, dolmuş yapan minibüsler ve Amerikan subayı taşıyan taşıtlar geçer. Aynı

zamanda, aynı kapıdan, eskiden olduğu gibi, yarı-feodal çağın öğelerini yansıtan şalvarlı yaya köylüler, karpuz ya da buğday taşıyan öküz arabaları, at arabaları da geçer. Ve Diyarbekir Kalesinin kapısından, çok değil, otuz yıl kadar önce, hemen hemen yalnız bu ikinciler geçerdi, ve tek tük de kamyon, otobüs. Ahmed Arif'in çocukluğunun soğurduğu Diyarbekir kalesi bu idi, belleğindeki yiğitliğin ve yüceliğin simgesi.

d a ğ

Fetih ordularının geçtiği yollardan yukarıya sivrilerek çekilmiş, henüz tekerleğin dönmediği, doğal kaledir dağ. Vadiler nasıl küçük suların biriktiği, ovalar nasıl yüzlerce küçük-yolun vardığı alanlar ise, dağlar da, tersine, bu merkezlerin çevrelerine saçılmış, dağılmışlardır. Onun içindir ki, şuraya buraya serpilmiş küçük köylere sığınan dağlılar, vadilerinden geçen, ovalarına üşüşen fetih ordularına, engin tepelerden, bir görüntü seyreder gibi bakmıştır. Buna karşın, kendileri gibi dağlara konmuş bulunan komşu aşiretlere, ya da yer yer komşu oldukları dağlı ama kendilerine yabancı kavimlere karşı kendi birliğinin çıkarlarını savunabilmek için, birliğin başına (aşiret reisine), birliğin kendisine (aşiretine) sımsıkı bağlanmış, kanı yüzyılların ayırdığı kan da olsa, birbirlerini hısım akraba bilmişlerdir. Rantı emek olarak (angarya, zıbare) aşiret reisine öderken, sattığı tütünün, davarın, kaldırdığı buğdayın ondalığını aşiret reisine verirken, yalnızca kirmanç olmaktan başka bir soyluluğu olmadığı için, aşiret reisi ailesinin (pısağa) ya da kabile reisinin kızını almaya hakkı olmadığını, düşük bir kast olduğunu görürken bile, aşiret reisiyle aynı kandan geldiğini, kabilenin reisiyle aynı aileden geldiğini kabul eder. Çünkü, ovanın orduları dağları yiyememiştir ama, komşu aşiretler, birbirlerini bazan

egemenlik altına, baskı altına almışlardır. Gerek düşmanına, gerek amansız doğaya karşı, kendi kanından olduğunu kabul ettiği aşiret üyelerine öyle sıkıca bağlıdır ki, yüzyıllar bu bağı çözememiştir henüz. Bu aşirete bağlılık, dağa bağlılık ile öyle içiçe geçmiştir ki, dağ onun bütünleştiği bir parçasıdır: *sığınabilirdi yüceltilere.* Ve eğer sığınabilseydi, ağzında dom dom kurşunu değil, gül memeler olurdu denmesi bundandır.

pazar

Kale, düşman askeri için ne denli görkemli, sağlam, erişilmez olursa olsun, pazar, kendi bağrına kendi eliyle oturttuğu Troya'nın tahta atıdır. Bağrında kendini çözüp dağıtan asit gibidir. Pazar, parasını verip kentin ürününü daha çok aldıkça, ve daha çok metaını verip kentin parasını aldıkça, duvarlar madde olarak sapasağlam göğe yükselirken bile, anlam olarak çözülüp erimeye başlar. Pazar, kenti ve onun merkez olduğu çevreyi eriten içindeki dinamizmidir. Kendini eriterek yeniden yapacaktır. Daha gürbüz, daha gelişkin, daha yetenekli kendi yadsınmasını yaratacaktır. Ama bu yeni kendini yaratmadan, o kalenin temsil ettiği üretim ilişkisinden, pazarın aracı olarak doğuracağı, pazarın üretime gireceği yeni üretim ilişkisine geçerken, bu yavaş, bu çetin, bu uzun süreç oluş halindeyken, o silâhlı yabancı askere karşı yükselen kalenin göbeğindeki pazara, kalenin içte olmasa da bir gülümseme ile buyur ettiği, evrensel eşdeğer değişimcisi, bezirgân girer. Yani kaleyi, kalenin kendisinin bilincinde olmadan ve sessiz çökertecek olan. Troya'nın tahta atı gibidir; metaı ve metaının içinde o, kaleyi yıkacak gerçek düşmandır da. Biri (silahlı) kaleyi kendi *eline geçirmek* isterken, öbürü (evrensel eşdeğer değişimcisi) kaleyi içinden asit gibi eritip çökertecek, *yıkacak* olandır. İkincisi,

yeni bir şafağın habercisi de olsa, yalnızca kişisel çıkarı uğruna *yıktığı* "para" tapınağı altında, her hilenin, her kötülüğün kölesi olduğu, insanal olan hiç bir şeye hiç bir zaman sahip çıkmadığı içindir ki, o gün olduğu gibi bugün de, onlar "engerekler ve çiyanlar"dır.

zanaatçı

Köy ile kenti birbirine bağlayan, ve ikisini *birtek birimin* öğeleri olarak birleştiren, ve diyalektik değişmeyi hazırlayacak olan, ama çağdaş sanayiden çok geride bulunan zanaatçı esnaf fabrika ürününün, özellikle kökü dışarda fabrika ürününün yanında geri çekilir, ve filiz halindeyken kurumaya başlar. Henüz bir eli sabanda, bir eli çekiçte olan zanaatçı esnaf, bu kuruyuş karşısında, ya çekicini eski ve artık kullanılmayan araçlann yanına sessizce bırakır, dışardan gelecek olan mamul ürünün satıcısı olarak, çağdaşı küçük-burjuvazinin yanında dirilmeye (ama bozulup yokolmaya) başlar, ya da yarı-proleter olmaya boyun eğer, öbür elinde tuttuğu sabanı, çekicini fırlattığı eli ile kavrar, ya yarı-köylü, ya yarı-proleter olarak yenik düşenin içten bir duyguyla sımsıkı sarıldığı, yenik düşenle, aynı kandan geldiğini soyut olarak kabul ettiği akrabaları ile iç dünyasında bir yakınlık kurar.

iki tip

Bir iç değişmeye, yani diyalektik değişmeye uğrayarak değil de, dış etkilerle mekanik bir değişikliğe, dıştan gelen değiştirmelere zorlandığı zaman; kendi pazarını kendi ürünleriyle değil de, yabancı ürünlerle doldurup, yabancı ürünler, pazara egemen olmaya ya da pazarı kuşatmaya başladığı zaman, gerek kent halkı içinde, gerek kent ile köy arasında birbirine karşıt eğilimler belirir. Kentin içinde eski

emekçi tip, kendini korumak isterken; yeni tip, bu eski tipi her fırsatta kendi potasında eriterek kendisinden bir tip yaratmak için yoketmek ister. Yeni tip, kendi savaşını pazarda verir ama, gücünü ve desteğini *dışardan* alır. Eski tip, kentin diplerine, sokaklan dar mahallelere doğru çekilir ve orada mevzilenir ama, gücünü ve desteğini aşiret ilişkilerinin egemen olduğu çetin dağlar arasına saklanmış köylerde bulur.

missurileşmiş kent

Bu yetmez. Çünkü o, bir bakıma kapalı yönünün ağırlığını duyurduğu kentinden çıkıp, daha büyük kentlere, kapalı pazarın artık gerçek yabancı *kendisiymiş* gibi diplere (Atpazan) çekildiği, yarı-yabancı pazann artık gerçek ev sahibi imiş gibi (Kızılay) tam egemen olduğunu kentlere geldiği zaman, yani yarı-bağımlılaşma sürecini tamamlamakta olan bir ülkenin merkezinde durduğu zaman, kapitalist kentleşmenin yanında missurileşme ile, burjuvalaşmanın yanında kompradorlaşma ile de daha belirgin bir biçimde karşı karşıya gelmiş olur. Kapalı kentinde Amerikalı olan yabancı mal ile sezinlenir olan, açık kentte, kendi toprağından akan bir bardak suyunun bile "emeriken"leşmekte *olduğu* olgusuyla sarsılır.

felsefe gereksinimi

Çocukluğunun soğurduğu Diyarbekir ile, *üniversite öğrencisi* olarak geldiği kent arasında, biri *zaman,* öbürü *yer* öğeleri arasında beliren ikilem, Ahmed Arif'i çarpar gibidir. Yaşantısını sürdürdüğü çocukluğunun kenti ile bir yabancı olarak geldiği üniversite kenti arasındaki, kendisi ile yabancılaşarak gelişen iki oluş arasındaki, henüz bulanık

olarak sezilen farklılık, duygularına sert bir dalga gibi çarpar gibidir. Bu ikilemden kaynaklanan —ama bu ikilemin dışında— genel ve hatta evrensel bir çözüm arayacaktır. Çözümü yakalar gibidir, *kusursuz felsefe* olarak nitelediği üzere. Ama, nasıl eski kentin kaleleri yıkıksa ve tam değilse *artık,* felsefesinin duvarlarının taşları da *henüz* yeni yeni somut *eşini* bularak kımıldar gibidir. Birincisi, ne denli geçmiş ise, ikincisi o denli gelecekte olandır, ve ikisi de *tam* değildir; feodalizmin kaleleri yıkılmıştır, duvarları yer yer durmaktadır; kapitalizmin pazarı açılmıştır, fabrikaları yer yer kurulmaktadır. Ve daima kendini kendisi olarak bağımsız bir ekonomiye kavuşturamayacak, üretim aracı üretimine değil, tüketim aracı üretimine yönelik, kısır, eksik ve emperyalizmin "kapatması" bir kapitalizm, yer yer yeşermektedir. Kapitalist pazar, yabancı sermayenin garsoniyeridir, ve orada, süslü, gözkamaştırıcı metaları ile saf ve temiz insanın emeğinin lezzetini emer. Bu iki tam olmamış oluş *arasında*, her soyut somutlaşmaya ya da her somut soyutlaşmaya başladığı zaman, çizgiler sislenir, bulanıklaşır, dağılır. Felsefe kusursuzdur, ama somut gerçek, henüz berrak ve katılaşmış değildir, akış halindedir. Bu ikilem içindedir Ahmed Arif, bu ikilem olarak ifade edilen, bu iki ucun birbirine geçtiği yerde, yadsınan ile yadsınmanın oluştuğu yerde, iki ucun da akışarak oluşturduğu üçlem, dörtlem, beşlem içindedir. Konu, bulanık da olsa önündedir ve yenidir, felsefesi berrak ve kusursuz da olsa, felsefesinin henüz *tam* soğrulduğu bir ortamda değildir kendisi, malzemesi çocukluğuna kadar uzanan geridedir ve felsefe taşlarından yeni duvarını örecektir. Yeni duvarını değil, yeni duvarın simgesini, "*Seni sevmek — Felsefedir, kusursuz. — İmândır, korkunç sabırlı. — İp'in kurşun'un rağmına, — Yürür, pervasız ve güzel. — Sıradağları devirir, — Akan suları çevirir, — Alır yetimin hakkını, — Buyurur, kitabınca...*" Ya da: "*Asıl iş, anlamak kaçınılmaz'ı —*

Durdurulmaz çığı — Sonsuz akımı." Ya da: *"Nerede olursan ol, — İçerde, dışarda, derste, sırada, — Yürü üstüne üstüne, — Tükür yüzüne cellâdın, — Fırsatçının, işbirlikçi hayının... — Dayan kitap ile, — Dayan iş ile — Tırnak ile, diş ile, — Umut ile, sevda ile, düş ile. — Dayan rüsva etme beni."*

zindan

Çetin iş... Çünkü, bir kurtarıcı gibi kenti saran missurileşme ile, missurileşmeyi gülümsemeyle seyreden ülke arasındadır. "Almak" için direnenin bilinci ile verdiğinin —vermek-olduğunu— bilmeyen aydın katman arasındadır. Yeni rakamlar, ikili anlaşmalar, yabancı sermaye yasaları, üsler, ülkenin *bilinçli olarak* amerikanlaştırıldığını vurgulamaktadır. Aydın katman içinde, ülkeyi bilinçli olarak amerikanlaştıranlar ile amerikanlaştırmaya karşı, verdiğinin almak olduğunu sanan aydın katmanın *en ucunda* küçük ışıklar yanar. Zindanın kör diplerinden sızan ışıklar. Verdiğini almak sanan aydın katman, kendi ucundan sızan, bu kusursuz felsefenin geceyi ayağa kaldıran gerçeğin çığlığını değil, missurileşme gününden kalan şenliklerin sesini duymakta ısrar edecektir. Ve verdiğinin vermek olduğunu söyleyen felsefe, işkencededir, zindandadır ve missurileşmiş kente kurtuluş yolunu gösterecek cılız ışık, missurileşmiş kentin içinde sanki bir çaşıtmış gibi zindandaki zindana kapatılmıştır. Aylardan sonra, nöbetçi memedin bir yaşlı kadının getirdiğini söyleyerek uzattığı iki salkım üzümü, kim olduğunu, kimden geldiğini bilmediği üzümü — hayır yemez, bakar ona. Çünkü o bir üzüm değildir, belki memetten, belki bir yaşlı nineden, belki bir tanıdıktan, belki akrabalıktan, belki felsefeden gelen yakınlıktan sızan bilinç ışığının habercisidir. Yeşil soğan, karanfil kokan sigara, zuladaki mahsun resim, bu he-

nüz öldürülememiş, ve belli ki artık *öldürülemeyecek olan* derindeki direncin sessiz sesleridir. Bu tek tek sessiz seslerden, bir koro doğacaktır. Alfabe gibi, her okumaya baş layanın elinde dolaşan, büyük bir koro. Onun hücresinde küçük kâğıt parçalarına sessizce çizilen mısralar, yirmi yıl sonra da olsa, Ankara Merkez Cezaevinin arka hücrelerinin birinden, bir gece yansı, sade bir idam mahkûmunun, nöbetçiye bir sigara uzatır gibi haykırdığı mısralar, Şükriye Mahallesini ayağa kaldıran salt bir bilinç olur: *Terketmedi sevdan beni.* Ya da: *Haberin var mı taş duvar.* Ya da: *Bir umudum sende, — Anlıyor musun?*

öğeler

Ahmed Arif'in şiirinde, yerel temel öğe, ulusallaşma sürecinden bir bağımsızlık kesiti sunduğu kadar, aynı zamanda, temelde yarı-feodal öğeleri saklar. Onda, insanın sunuluşu, evrensel bir senteze ulaştığı gibi, bu "insan", yiğit ve dürüst insanı, yani burjuvazinin, işbirlikçinin, kompradoru henüz çürütüp bozamadığı yarı-feodal insanın (aşiret üyesinin) öğelerini de birlikte taşır. Dağda, aşiretin içinde bulunduğu üretim ilişkilerini değil, aşiretin dürüstlük ve mertlik törelerini; sömürülen emeği değil, aşiret üyesinin namus ve gururunu, egemen öğelere ve egemen öğelerin jandarmasına karşı koruyan saf yan-feodal emekçi tipe, şiirinde coşkun bir sevgiyle yer verir; yani dağda üretim ilişkilerini eleştirmez, ulusal baskıya karşı, ezilmeye, horlanmaya karşı pek açık olmamakla birlikte, ezilen olsun, egemen olsun yarı-feodal insanı, sevgiyle sunar: *Yiğitlik inkâr gelinmez — Tek'e-tek döğüşte yenilmediler* de ondan.

Eski tipin değişmeye karşı susarak direnişi, burjuvaziye karşı, geri ilişkileri koruduğu, yani öznel olarak gerici bir öze sahip olduğu kadar, ulusal baskıdan, yabancı tasalluttan

kendini koruma biçimine, bağımsızlık biçimine büründüğü için de, nesnel olarak ilerici bir öze, devrimci bir öze ulaşır; yani yarı-feodal direnme, nesnel sonuçları bakımından kendi üretim ilişkilerini korumakla birlikte, kendi soyunu ve onurunu dış düşmana karşı koruma savaşımı biçimine bürünür. O, bilincine varmadığı pazara saldırmaz, ama kendisini çökerten pazarın arkasında sezdiği yabancıya karşı, onun temsilcilerine karşı, kendinde oluşturduğu kabuk içine çekilerek direnmeye başlar. Yarı-feodal emekçinin dürüst, mert, yürekli insanı ile pazarın çıkarcı, ikiyüzlü, yüreği para olan bezirgânı karşı karşıya geldiği zaman bile, yarı-feodal tip için savaşım, pazarı değil, namusu ve onuru kurtarmak biçimine bürünür.

Bu arada, kente indiği zaman, bir ayağı tarlada, bir ayağı maden kuyusunda olan yarı-köylünün, bir kolu pamuk tarlasında, bir kolu fabrikada olan yarı-proleterin, düzen içinde değerini, yerini bulamadığını belirten devrimci teoriye övgü, Ahmed Arif'te sezilir: sevmenin kusursuz felsefesi, sisli bir dağın ardından ışır gibidir.

Işır gibidir, çünkü kapitalistleşme yaygın bir biçimde uç vermiş, ve artık, "*Çukurova — kundağımız, kefen bezimiz*"dir ve Kastamonu'nun ünlü Sepetçioğlu'su bir kömür işçisidir, Urfa'da Fransız'a kurşun atan Urfalı Nazif mavzer değil, kürek tutmaktadır. Bu kürek, kendi avlusunda, kendi küçük tarlasındaki kürek değil, kör boğaz nafaka uğruna, halden düşmüş tebdil gezen can pazarındaki kürektir, yani ücretli işçidir artık. O geçmişin ayaklanan adamı, düşmana silah çeken adamı, ücretli işçidir; ama henüz büyük sanayi işçisi değildir, pamuk işçisidir, kömür işçisidir. Çünkü birkaç işletme dışında, işçi sınıfı, kendi sınıfının kurtuluşunun, kendi sınıfıyla insanlığın kurtuluşunun mücadelesini başlatacak bir güçte değildir henüz. Ahmed Arif, teoriyi kendi toplumu-

nun gerçeğiyle uzlaştırdığı içindir ki, onda, toplumun ilerici unsurları, çeşitli kesimleriyle yansır, ama olduğu kadarıyla, o gün olduğu gibi.

strateji

Ahmed Arif, bağımsızlık gününde, devrimci eylemde, temel öğe olarak, bu bozulmamış, yiğit ve dürüst yarı-feodal tipe, bu yarı-proleter tipe, bu Anadolu köylüsüne, gururu ve namusu için mücadele edecek güce umutla bağlanır. Anadolu insanı yüreklidir, iyidir, dürüsttür; eşkiya da olsa, mapusa da düşse, yoksul da olsa, onun için kurtaracak ve kurtulacak dinamizmin tükenmediğini eksiksiz bir güvenle vurgular. Dayandığı temel kurtarıcı öğe, yarı-sömürgeleşmenin henüz yok edemediği sert ve en dayanıklı kaleler olan köylerde, saf şekilleriyle duran yarı-feodal köylünün potansiyeli, Çukurova'nın ırgadı, kömür işçisi olmuş tebdil gezen Sepetçioğlu, kürek tutan Urfalı Nazif'tir. Ahmed Arif, böyle bir ortamda, kentte ise eski mahalle içlerine, köyde ise çetin dağlar arasına sığınmış yiğit ve dürüst insanın yanında yerini seçer ve o, mavzerini, yeni düzenin ikiyüzlülüğüne, yüreği "para" olan zulme doğru çevirir. Çünkü, Ahmed Arif, şiirlerini yazdığı zaman, en azından traktör tarafından *hymen feminus*'u izale edilmemiş olan onun yarı-feodal Anadolusu, daha çok böyle idi; ya da o, sorunu böyle koyacak bir çevreden geliyordu. Bu öz, kapitalist kentte, aşkta, mapusanede yer yer yeni düzenin emekçilerine çevrilirse de, şiiri, susadıkça, döner-dolaşır çocukluğunun pırıltılı kaynağına, Diyarbekir çevresine, bir ceylan gibi su içmeye iner ve sırtını *kendi* dağına yaslamış bir zulüm avcısı, bir Köroğlu gibi, mavzerine şiir doldurur.

Türk Solu, 15 Aralık 1967, nº 15
Türkiye Yazıları, Haziran 1977, nº 3

PAZAR POSTASI İÇİN BİR PAZAR SÖYLEŞİSİ

ANKARA'NIN Rüzgârlı Sokak'ı rüzgârlıdır. Tozludur da. Yani Anadolu'nun köylü yüzünün kentli yüzüne kavuştuğu kesittir. Aynı zamanda mahzenidir kentin. Basımevleri, mahzenlerine gizlenmiş, ya da sığınmış gibidir. Mahzene sığınmak önemlidir. Alttan kuşatmak gibidir kenti. Ama, kent, üzerine oturmuştur ve görünen yüzüyle kenttir mahzeni kuşatan.

Pazar Postası, işte bu Rüzgârlı Sokak'ta, işte bu sokağın mahzeninde kurşuna dökülür, sayfaya çevrilir, kâğıda devinir, kâğıt katlanır ve bir daha. Sabah alacalanınca, Cumartesiyse, sayılarak dışarı çıkar, kente doğru.

Mavidir "Pazar Postası". Elyazısıdır. Orta sayfasında

'Sanat' yazar, mavi; 'Edebiyat' yazar, mavi. Siyasal bir dergidir ama, okur, daha çok bu orta sayfayı açar. Ya da ilkin orta sayfadan bakar dergiye. Sonra, iki bölüm olmuştur. Birinci bölüm siyasaldır, ikinci bölüm, sanat ve edebiyat. Cemil Sait Barlas'ın ve Baki Kurtuluş'un adını unutmamalı.

Nice 'ad' dökülmüştür kurşuna, nice ad ilk kez basılı çıkmıştır. Bir devinimdir *Pazar Postası*. Köylülüğün kentliye koştuğu bir coğrafya, kentlinin kendini görüp sevdiği bir arsa. Hani mahalle çocuklarının top oynadığı arsalar var ya, öyle. Yadırgamadı *Pazar Postası*, Metin Eloğlu ile Talip Apaydın'ı yanyana korken. İlhan Berk ile Ceyhun Atuf'u. Cemal Süreya, ilkyaz güneşinde parıldayan çiçek inceliğinde 'gülüş'. Turgut Uyar, gizli geceleri bileyerek tüketeceği 'bıçak'. Ece Ayhan, devletten derse kaldırılan çocuğun intiharına ilk yolculuğunun 'fayton'unda. Sezai Karakoç, 'balkon'dan düşen çocukların mimarını, bir onulmaz dervişin yakarışıyla, kargışlamakta. Orhan Duru, çatalının sapı güney-doğuya durunca, anımsamıştı, tanrının hiçbir şeyi olmadığını, ama bir Selma'sı olduğunu da. Erdoğan Tamer, "bok ye desen yiyeceğim" diyecekti, ben "muzır"lık edip noktalamasam, "gel beni sev" dizesinin üstünü.

Peki neydi *Pazar Postası* öyleyse. Peki ama ülke neydi? Akarsuları mahzun muydu? Bir tas değil bin tas ayran içenin çözümsüz kaldığı bin yıllık acı mıydı? 1923'tür Cumhuriyet. 1929'dur yeni yazı. Bu yıllarda doğanların üniversiteliye yakın olduğu yıllardır. Eski, geleneksel kültürün izleri içersinde, yeni bir kültürün filizlendiği bir kuşak. Evde, geleneksel dinsel anlayışın, okulda yeni, laik anlayışın eğitimiyle, ikilemli, birinin yıkılışının acısını, birinin kuruluşunun sancısını, çocuk ve genç zihninde kavramaya çalışan. Tarihsel derinliği kendi doğumuyla başlayan, kendisiyle yaşıt. Toplumun bağrında hızlanan ekonomik değişmenin ve özellikle de yeni oluşan sınıfların bilincine varamayacak denli,

"yasak"lara da yargılı. Yani arkası olmayan, önü 'yasak'lı, ve kendisi devingen. Hızını alacak tarihten yoksun; hızını veren güncel ise önünü kapamış. Nasıl koşabilirsin, nasıl uçabilirsin! Ve bir tek şey kalıyor, eşinmek o enerjiyle ve dönenmek.

Köylülük, bir yanıyla akıyor kente. Yoksullaşmış köylüler, biraz toprağı olan köylüler, üçbeş kuruş biriktirmiş köylüler. Geliyorlar kente. Kent, eski kalenin, Hitit müzesinin çevresinden eteklerine iniyor. Ulus'ta modern sanayi mallarının tecimiyle Kurtuluş Savaşının Meclisi birbirine karşı komşu. Eski kente çıkış yolu, eski geleneksel ürünlerin (at nalı, çift demiri, kahve değirmeni, koyun çanı, bakır ibrik ve binlerce şeyin) pazarı. Adı üstünde: "Saman" Pazarı. Ve Ulus'tan Kızılay'a doğru inen geniş bulvarın iki yanında yükselen bankalar, opera, ve sonra ilk sosis ve sandöviçin pazarına ulanır. Ama, kırsal alandan yorganını sırtlanıp, çocuğunu elinden tutup gelenler, bu üç başlı 'ejderha'nın uzağında durmuşlardır. İlkin, bir dağın eteğinden tepesine doğru, birbirinin üstüne lağımların boşaldığı ve dağı '*altın*dağ'a dönüştürdükleri koloniyi oluşturmuşlar. Güneşten önce, sessizce kentin sokaklarına varan, içini ve dışını temizleyen, akşam ışıkları yanınca kendi karanlığına dönen. Yetmemiştir. Kenti, kat kat çevreleyen kondularını geceye düşürüp, kuşatmışlardır.

Sınıflar sınıflar sınıflar. Bürokratlar bürokratlar bürokratlar. Boy boy oluşur. Biri ötekinin konağının yerine apartmanını dikerken, dağılıp bozulmuş yeniden dizilirken — *Pazar Postası*, gece basıldığı için, tam görmeden, bilincine tam varmadan; bu çelişkileri, tüm çelişkileri olmasa bile kimini bağrında sessizce yazıya, yazıyı yaşama geçiriverir.

Ama bir şey de var: Şiir. Azgelişmiş, okuma alışkanlığı düşük, düşünme alışkanlığı kısır, ideolojisi, felsefesi, siyasal bilimi oluşmamış toplumların hücrelerinden en çok fışkı-

ran şeydir şiir. Bilim adamı olamadığı için şiir yazar; felsefeci olamadığı için şiir yazar; ekonomi politikte uzmanlaşamadığı için şiir yazar; istida yazacak adam şiir yazar; şiir yazacak adam da. Hücrelerinden koşar şiir. Adını basılı görmeyi de sever böyle bir toplum. Nasıl gönenir. Kızlara fiyaka, arkadaşlarına 'sen neymişsin abi', topluma 'minare', velhasıl her derde devadır şiir.

Ama, şiir, toplumsal bir olgu. Tarihi yoksa şiirin, kendisi cılızdır. Bir kırağı vurmuş ince zerdali çiçeği gibi, kavrulur soğuktan. Tarihi derinleştikçe kökleri derine iner, gövde kalınlaşır, dallar uzar, yapraklar koyulaşır. Nedir şiirimizin tarihi: Çok ayırdına varmazmış gibi, kabaca düşünelim: divan şairidir tarihi okumuşunun, yani 'entelektüel'in. Bu okumuşluk, divan şiirini üreten ortamda oluşmuş bir okumuşluk da değildir, eski kültürün mumyalı kalıtının okumuşluğudur. Okumuşluğu halkla sınırlı olanın tarihinin şiiri, halk şiiridir. Karacaoğlan'dır, Aşık Veysel'dir. Yunus, biraz ikisi arasıdır. Hoca, 'ilahi' olarak sever Yunus'u; halk çocuğu, kendi şiir sesini bulur; entelektüel'i düşüncesinin derinliğini kendi düşüncesindeki derinliğe ışık tutuyor sanır.

Kıyıcı olmamak gerekir: nice akım oluşmuştur Cumhuriyet'te. Beş Hececiler. Cumhuriyetin sanki şiir imparatoru. Bu kuşak, okulda, bu imparatorluğun sancağı altında sesine ses, sözüne söz aradı. Bir dalga daha geldi; Nazım, özel ve özgün sesiyle. Dağı içinden eriten Ferhat gibi, şiirin anayasasını içinden eriterek yolunu açtı. Beylikler kuruldu yer yer: Cahit Külebi, Cahit Sıktı, Ceyhun Atuf Kansu, Fazıl Hüsnü Dağlarca. Kimi Sivas yollarında, Tokat'a doğru, kavun taşıyan kamyonların anıları arasında altın başak verdi. Kimi kentin loş ve nemli meyhanelerinin felsefesini, ömrünün yarısına, çilingir sofranın lezzetine bağladı. Kimi, Anadolu'da kızamığın , Yeşilırmağa dökülen yoksulluğun acısının yangına çevirdiği yüreğini sundu. Kimi çocuk ve allahın

gizeminden geçerek Kızılırmak gibi kızılca büyüdü. Ve bir dalga daha geldi: İstanbul'dan. Anadolu'dan büyüyen beyliklere bir yanıt gibi. O yeni türeyen gecekonduların ve apartman dairelerinin yanında görkemli bey ve paşa konaklarının donuklaşıp sönmeye yüztuttuğu, sermayenin ve tekniğin içini dışına çevirdiği İstanbul'dan. Ben *de* varım demek biraz zordu da. Ben varım dedi. Küçümseyen alaycı bir gözle süzdü Anadolu duygusunu ve kederini. O, eski İstanbul olarak tükenirken, yeni İstanbul olarak, kendisini, biraz enişteşi saymıştır Paris'in. Bu da var. Adına 'Garip' dendi.

Şu var ki, hepsi yazdı. Doyasıya yazdı. Bir ozan, "bir" insan'dır kanımca. İnsan, kendisi kadardır, yani hem büyüktür, hem küçük. Küçüktür, tarihin bir parçasıdır çünkü. İnsanlığın bir parçasıdır çünkü. Çünkü toplumun bir parçasıdır. Ama kendisi kadardır, onun için de büyüktür. İnsan kendisidir, kendisiyle çevrilidir, zihinsel dünyasındaki kadar geniştir, o kadar çeşitlidir, ancak o kadar derinleşir. Ve ozan, şiiriyle biçimlenirken ve şiirine biçimini verirken, kendisi de biçimlenir. Ne denli görkemli ve büyük olsa da, *biçimlenir.* Kabuk bağlarsa yani, sertleşir kabuğu.

Ama, toplumsal yapı değişirken, içersindeki insanı da değiştirir. Değişen insanın estetiği, dili, şiiri de değişir.

Pazar Postası, şiirde, bu değişmenin önünü kapamamış, açmıştır. Ve bir şey daha: desteklemiştir.

Niye. Çünkü, şiirin değişmesi, konusunun değişmesi, söyleyeceği sözlerin "söz" olarak değişmesi değildi yalnızca. Şiirin değişmesi, söyleme biçiminin değişmesidir de aynı zamanda. Yalnızca söyleme biçiminin mi? Kendimizi, çevremizi ve tüm dünyayı algılayışımızın ve bunun şiire dönüştürülmesinin de değişmesidir. Değişen toplumun, değişen kültürün zorunlu sonucu. İkinci Yeni, anlamsızlığı ilke edinmedi, dedim. Ama "anlamsızlık", şiirden dışlanmadı. O zaman değil, bugün konuya bakıldığında, şiirde anlamsızlı-

ğın değil, yeni ve kendine özgü anlatımın, okur tarafından algılanışında çekilmiş olan güçlükler var. Şiirin dilinin serbestçe aranmasının, araştırılmasının olanaklarını sağlar. Şiiri, eski olmasa bile, eskimeye başlayan anlatım kalıplarından kurtarmanın olanağını sağlar. Bu, şiirin o günkü ustaları için, doğal ki sözkonusu değildi; ama şiiri yeniden oluşturmak isteyen alttan gelen kuşağın arayışına yolu açıyordu.

Sorunu, sürekli olarak, toplumcu-gerçekçi şiire, ve bu arada Nâzım'a *karşı* olmakla özdeşleyenler var. O gün, yani 1957'li, 1958'li yılların şiir ortamı, Nâzım'ın açık bir etkinliği olmayan bir ortamdı. Ve yeni kuşak, şiir olarak, Fazıl Hüsnü geleneğini mi götürmeliydi, Cahit Sıtkı geleneğini mi, Orhan Veli geleneğini mi? Ve şiir, ozanın kendi şiiri olmasının da gereksinmesini derinden duyuruyordu. Şiir, kendi iç yapısında bir değişmeye, değişerek yenileşmeye yargılıydı. Devrimci devinim yoktu. Devrimci düşünüş belli köşelere sıkışmış olmasının dışında, yoktu. İdeolojiyi özümsemiş ozanın şiirinde, ideoloji, ideoloji olarak değil, dünyaya bakışın, insana, topluma bakışın kendisi olarak durur. İdeoloji olarak durmaz. Çünkü, ideoloji şiirle üretilmez, ve şiir ideoloji üretmez. İdeoloji, ozanın, düşünüşünü, duyuşunu, algılayışını, davranışını belirler, ve özümsendiği ölçüde, şiirinde de bu anlamda yerini alır.

İdeolojinin özümsenmediği, özümsenemediği, dahası bilinemediği bir toplumsal ortamda, ozanın şiirine, "yapay" olarak ideolojinin "bağlanması", bana aykırı görünüyor. *Kırsal alanda*, yoksulluğun gündelik olaylara yansıyan yönüyle şiire gelmesi ne denli doğal ise; *kentte*, eski yaşam biçimlerinin altüst olmaya başladığı ve yeni yaşam biçimlerinin kurulmamış olduğu, dolayısıyla değer yargılarının da sürekli bir değişim içersinde olduğu bir ortamda, bu değişmenin kendisinin şiire yeni bir ivme vermesi de o denli doğal sayıl-

malı. Şöyle de bakabiliriz: Fazıl Hüsnü, Konya'yı soğuran ve aile-içi dinsel etkilenmelerin ortasında, ilk gençlik yıllarında *Çocuk ve Allah*'ı, Sivas'a bir yüzbaşı olarak geldiğinde, *Kızılırmak Kıyıları*'nı, *Toprak Ana*'yı üretir. Ceyhun Atuf Kansu, Turhal dolaylarında, doktor olarak *Kızamık Ağıdı*'nı, *Dünyanın Bütün Çiçekleri*'ni üretir. Nâzım, *Çankırı Hapishanesi'nden Mektuplar*'ı, bu hapishaneden yazmıştır.

İkinci Yeni'nin ortamı ise farklıdır: kent. Büyük kasabalar olmaktan yeni bir kent olmaya doğru. Toplumsal devinimin kendini duyuran en devingen alanıdır. Ankara ve İstanbul. İstanbul — eski ve görkemli bir kentin, toplumsal değişmeyi, iki yanıyla yansıttığı izlenir. Biri, askeri feodal teokratik devletin egemenliğinden kalıt zenginlikler ve yaşam biçimlerinin, bunların dışında oluşan sermayenin zenginliğine ve yeni tekniklerin getirdiği yaşam biçimlerine yerini bırakmakta olması. İkincisi, bu değişime Batı düşünüş ve estetiğinin etkileri. Görkemli konakların pencerelerinde ışıklar azalırken, sesler azalırken, ışığın ve sesin çoğaldığı yeni ve küçük binalar altalta üstüste yığılır. Yüzyılların yaşam biçimi kendi değerleriyle birlikte gerilerken, kimi kendi bağrından çoğalan, kimi Anadolu'dan gelen, büyüklü-küçüklü uğraşların devindirdiği, ve bu arada, çöken eski değerlerin yerini, yeni değer değişmelerinin almaya başladığı bir görünüm içersindedir.

Ankara, daha farklıdır. Çünkü, askeri feodal devletin zenginliklerinin soğurulduğu değil, bu zenginlikleri, aşar, vergi ve benzeri biçimlerde kendisinden ödemiş bir kenttir. Gene de eski yaşam biçimlerinin, eski kurumların izlerini taşır. Altıyüz yıl önceki bir "Âhi Cumhuriyeti" olmanın dipte kalan özelliklerini de. Ama, yeni yaşam biçimini o denli de kucaklamıştır Ankara. Savaş sonrası durgunluğunu üzerinden attıktan sonra, nüfus devinimi kadar, sınıfsal devinimin bağrına çektiği nice Anadolu köylüsü ve kasabalısı, boş

dağlarını kuşatırken, "eski İstanbul efendisi"nin kaybolmasına yakınan İstanbul gibi yakınarak bakmamıştır yeni sakinlerine. Ve üstelik, yeni yönetici kadrosuyla, yeni bürokrasisiyle, yeni bir yaşam biçimini bağrında geliştirir.

Bu arada bir şey daha: kapitalizmin ve tekniğin gelişmesi, pazar ağını ülkeye genişletir ve ulusallaşma çevreyi de sarmaya başlar. Artık şiir, beyliklerden, eski imparatorluk başkentlerinden, türkçenin ve şiirin birliğine dönüşmektedir.

Pazar Postası, tam da bu ayrılıkların biraraya geldiği ve yeni bir birliğin oluşmasının çekirdeğinin de içerisinde filizlendiği bir ortamdadır.

O gün, ikinci yeni için şöyle denmiştir, böyle yorumlanmıştır İkinci Yeni. Bunları geride bırakmak gerekir. Döneme, bugünkü bilgimiz ve bilincimiz açısından bakmak, tarihi doğru değerlendirebilmek için zorunlu. Şöyle denebilir: Bizde ozan, genel çizgileriyle, yaşam biçimiyle bir küçük-burjuvadır. İdeolojik bir seçiş olanağı içerisinde değilse, toplumsal ortamında, bir asker, bir öğretmen, bir memur, bir doktor, bir üniversite öğrencisi olarak, küçük-burjuva yaşam biçimiyle çevrilidir. Kemalizmin ulusalcı ve bağımsızlıkçı özüyle de. Bu nedenle de ilericidir. Kimi ozanlar, içerisinde bulundukları konumları sonucu, bunu da aşmış görünüyor. Nâzım'ın Sovyetler Birliği'nde okumuş olması, onun bilinçlenmesine olanak sağlar. Kimi çevrelerde, ideolojik seçimler olanaklı olmuştur. Bir dönemin Dil-Tarih Coğrafya Fakültesinde öğrenci olmak kimilerine ayrıksın (istinai) bir ortam oluşturur. Ahmed Arif, Enver Gökçe gibi. Dil bilenler, Batı şiirini doğrudan tanıma olanağı edinmiştir. DP'nin, ideolojik bilinçlenmeyi, yayın olarak olduğu kadar örgütlenme olarak kapadığı baskı dönemi içerisinde, halkçılık, daha çok kırsal ve kentsel yoksulluğa yönelen bir eğilim olarak kendini gösterir. Bir küçük-burjuva aydın olarak ozan, de-

ğişen değer ve yaşam biçimleri ortamında, ancak bu değişen kendini şiire getirebilirdi. Gelenekselleşmiş düşünüş biçimleri, gelenekselleşmiş konular, gelenekselleşmiş söylem biçimleri, bu değişmekte olan ozanın, estetik açıdan da, doyum sağlamasına yetmezdi. Estetik doyum, yeni estetiklerin üretimiyle olanaklıdır, gelişme de bu doğrultuda oldu. İkinci Yeni, değişen toplumun değiştirdiği insanın değişen şiiridir. Önemlidir. Şiirimizin tarihini zenginleştirdiği kadar, kendisinden sonraki dönemin, devrimci bilincin özümsendiği dönemin şiirinin içine damarlarını uzatarak, ona derinleşme ve genişleme olanağı sağlar. 1957-58'li yılların ortamı ile son on yılın, son yirmi yılın ortamını karşılaştırmak gerekir. Toplumsal ortam ne denli değişti. Sınıflaşma, toplumsal yapı, yeni sınıfsal güçler, yeni bilgiler, yeni yaşam biçimleri, yeni savaşımlar, yeni deneyimler, ve tümünün oluşturduğu yeni bir insan. Son yıllarımız ise, yangın gibi. Çağdaş acının şiirliği, bu yaşamın ürünü. Otuz yıl önceki yaşamın değil, O gün niçin böyle düşünülmedi ve yazılmadı denemez; o gün yaşanan, bugünün gerçekleri değildi de ondan.

Şiir, "söz" ile estetik buluşmadan "sözcük" ile estetik yapılanmaya, kendi derinliğine inmeye yönelir. "Söz" de, "sözcük" de, sesten ve anlamdan, dile bağlı ve bağımlı olmaktan kurtulamaz ama, söz'ün sözcüğü aramasına karşın, sözcük sözü aramaya yönelir. Biraz da "ses"ini yutmak istemektedir şiir, tarladan tarlaya, pencereden sokağa çığırır gibi değil, kalabalık bir otobüste, bir tiyatro salonunda konuşur gibi biraz da yutar sesini şiir. Topluluklara, gruplara toplu seslenen sesten, sesini kişiye tek tek iletmeye. Şiirin eski işlevini dışlamak ve onun yerine geçmek değil, yeni işlevleriyle, çok işlevlilik kazandırmak şiire. Tarlaya buğday, evin girişine çiçek. Bu kadar yalın değil doğal ki. Söz'den sözcüğe, ağız sesinden zihinsel sese, çığıran sesten düşü-

nen sese, sesin estetiğinden söz'ün estetiğine yönelme. — Dengeleri çoğalır şiirin, dolayısıyla da zor oluşturulur dengesi ve kolay bozulur. Şiirin iç dengeleri derinleşerek genişledikçe, artarak yoğunlaştıkça, her an, hemen her hücresinde devinerek, her an bozulan dengesini korumaya çalışır. Ve ozan, hızla devinen toplumun devindiren yönüyle, devrimci devinimle içiçe olduğu zaman, doğal ki, şiirin dengesi bir daha bozulacaktır devrimci devingenlikle. Yani şiirin dış dengeleri ile değişen iç dengeleri arasında dengeler oluşturmak gibi daha da güçleşecektir şiir. Kalıplar içerisinde devinmek kolaydır; şiiri, yeniden ve biçimiyle olduğu kadar özüyle yeni bir şiir olarak üretmenin zorluğu — sorun bu (bence).

Pazar Postası'nda bu düşünceler mi vardı? O gün böyle düşünmezdim ya da düşünülemezdi. Ben, geçmişin 'olumlu' yanına selâm diyorum. Olumsuz yanları! Zaten yaşamıyor ya da toplumun tarihi olumsuz yanları yaşatmadı.

Gergedan,
Haziran 1987,
n° 4

"ANLAMSIZA KADAR ÖZGÜRSÜN"

I

Anlamsıza kadar özgürsün dedi o.
O da anlamsıza yargıladı kendini.
İşte ben ve ikinci yeninin öne çıkan yüzü.
Zararlı mı oldu?

Yararı olmadı mı? Anlamsızlığın alanı, gizlerin alanıydı. Bilinmeyendi. Gizleri çözmeye, bilinmeyeni bilmeye çalıştı. Ama ne bunun tam bilincindeydi, ne de bilinmeyeni bilecek kadar bilineni biliyordu. Onu içinden kavramak yerine, biçimsel yönüyle algıladı.

Kuşkusuz ikinci yeni tam olarak, ya da kendisi olarak bu değil.

Şiir kendini değiştiriyordu. Bir başka anlatımla, şiir şiir

olarak kendini arıyor, kendini bulmaya yöneliyordu.

Şiirin kendini bulması ne demek? İnsanın kendini bulması demek. İnsan kendini bulmaya başladığında, kendini bulmanın kılcal damarlarına çekildiğinde, sorgulamaya da başlar: Ben neyim ve yazdığım ne? Bir iki "ne"nin birbirinden ne denli farklı "ne"ler olduğunu sezinlemeye başlar. Kendisi ile yazdığı arasındaki uçurumun kıyısında durduğunu görür.

Çünkü iki türlü yazılır şiir. Biri, şiir yazmayı öğrenirsiniz, yeteneğiniz ölçüsünde bu öğrendiğiniz şiire özgünlük katarsınız. Yenilenme arayışları da buna benzer. Halk şiirini alırsınız, köylü ya da kırsal giysisinden soyar, ona kentli giysisini giydirirsiniz, hele bir de "cumhuriyet"in gülünü kokart gibi yakasına taktınız mı, bu şiir de yeni bir şiir olur. Fransız şiirinin şu ya da bu akımını alır, onun Frenkçe özünü ve sözünü, kendi özünüze ve sözünüze dönüştürürsünüz, bu da yeni bir şiir olur.

Şimdi parmaklamaya belleğim elvermiyor ama, bilmem kaç yüzyıl egemen sınıfın egemen şiiri olmuş divan şiirine bakınız. Divan şairi, ilkin şiiri öğrenir biçimiyle biçemiyle, özüyle içeriğiyle; aynı biçimde aynı şeyleri kendine özgü söylemenin uğraşına koyulur. Divanlar doldurur.

Oymalı sandık, süslemeli vazo yapar gibi, şiiri bir sandık, bir vazo olarak alır, onu kendine özgü oyalar, bezer.

Öteki şiir, insanın/ozanın kendisiyle başlayan, kendisiyle bütünleşen, kendisi olan şiirdir. Bu şiir de, toplumsal tarihten, toplumsal gelişmeden soyutlanamaz. İkinci yeniyi anlamak için değil, benim açımdan anlatabilmek için, ilkin bu şiirin toplumsal koşullarını hazırlayan bireyin özgürleşme sürecine değinmek gerekir.

II

Burjuva toplum deyip geçmeyelim. Nedir burjuva toplum? Meta toplumudur. İğneden devasa fabrikaya, dinden şiire her şeyin metalaştığı, yani evrensel eşdeğerle değişildiği bir toplumdur. Emeğin maddi ve manevi biçimiyle, ürün olarak, evrensel eşdeğerle değişildiği bir toplumdur. Emeğin, aynı zamanda, evrensel eşdeğer olarak kimi ellerde biriktiği, toplaştığı, emek üzerinde kumanda aracına dönüştüğü bir toplumdur da. Ama bunların yanı sıra, bireyin özgür birey haline gelişinin ortamının ve olanaklarının yaratıldığı bir toplumdur. Bireyin geleneksel olarak oluşmuş "birlik"ine bağlı ve bağımlı olduğu, bu birliğin dışına çıktığı ya da bu birlikten atıldığı zaman, varlık ve varolma koşullarını yitirdiği toplumsal biçimlerden ve bağlardan kurtulduğu, bu anlamda özgürleştiği bir toplumdur.

Doğal ki, bu burjuvalaşma süreci uzun erimli bir süreçtir ve bireyin özgürleşmesi, toplumsal özgürleşme ile birlikte gelişir. İnsan, birliğine bağlı bulunduğu geleneksel bağlardan kurtulurken, aynı zamanda, onun içersinde devindiği toplumsal birimin tüm değer yargılarından kurtulmaya da başlar.

Şöyle de açıklanabilir: Dünyaya geldiği zaman, insan, içersinde varolduğu toplumsal birimin (birlik'in) toplumsal değer yargılarının kundağına sarılıdır, bu değer yargılarıyla kuşatılmıştır. Dili ve dini kadar, yaşam biçimi, nasıl üreteceği, nasıl dövüşeceği, nasıl sevişeceği, evleneceği ve nasıl gömüleceği önceden belirlenmiştir onun. Neyi, nasıl düşüneceği, düşünmesi gerektiği de. O, birey olarak, içersinde varolduğu birliğin varlığından ve geleceğinden sorumlu olarak yaşama gelir ve öyle ölür.

Çünkü, o, birlik olduğu için vardır, birliğinin üyesi olduğu için üretim olanağına, barınma, varlığını koruma ve sür-

dürme olanağına sahiptir. Birlik'le birlikte vardır, birlik'i dağıldığı zaman ya yok olacak, ya da bir başka birlik'e sığınacak, sığıntı ya da köle olacaktır. Bu nedenle, onun özgürlüğü birliğiyle birlikte vardır ve bu özgürlük, birliğin çıkarını ve geleceğini korumaya adanmış bir özgürlüktür.

Bilgisayarda programlanmış anlamda, ana rahmine düştüğü anda, maddi ve manevi yaşamı programlanır. O, birliği geleceğe ulayacak öğesidir birliğin. Kimliği belirlenmiştir, kendine özgü ve özel bir kimliği olamaz.

Toplumsal değişme, bütün bu bağları çözüp yargıları değiştirmeye başladığı zaman da, bireyin, dünyayı, insanı ve kendini algılayışı, geleneksel algılayışın katı çemberinden uzun süre tam olarak kurtulamaz. Yeni süreçlerden geçerek azalır, ama kimliğin belirlenmesinde belirleyici olur.

Bunun içindir ki, toplumsal olarak, kendisi bu anlamda özgür duruma geldiği zaman da, düşünsel yaşamı bakımından tam özgür değildir. Ama algılamaya başladığı bu anlamda özgürleşmiş bir dünya ile de karşı karşıyadır. Yazınıyla, sanatıyla, estetiğiyle, bilimiyle, toplumsal bilimiyle. Bu, tam özgürleşmemiş birey olarak onu, özgürleşmiş bireyin ürettiği ürünlere benzer ürünler üretmeye götürür. Dolayısıyla da büyük ölçüde öykünür. Öykünme, ne kendisi açısından, ne toplumsal açıdan sürekli ve yeterli doyum sağlamaz. Kendi kimliğiyle özdeşleşeceği yeni arayışlara koyulur.

Bu arayış, kendini arayışa, kendini tanımaya, bilmeye yönelmekle kesişir. Ben neyim, ama yazdıklarımla ben miyim diye sormaya başladığı zaman, hem kendisini tanımaya koyulmuştur, hem de kendisini tanımamış olduğunun bilincine varmaya başlar. Ama bu tanımadığı kendisi, tanıdığı, tanıdığımız bir şiiri yazmaktadır. Bunun tam böyle bilincinde değildir ama, gene de böyledir.

III

İster içe, ister dışa, ister bireysele, ister toplumsala dönük olsun, kendisi olmayan bir şiiri yazmaya "kumandalı" biri gibi algılar kendini. Yalnızca kendisi değil, toplumsal genel beğeni de değişmiştir. Tekniğin ve teknikbilimin ve bununla birlikte iletişim araçlarının hızlandırdığı devinim, toplumsal beğeniyi de devindirir ve değiştirir. Genel toplumsal beklenti, bu bakımdan öyle lanetlidir ki, hem yeni şeyler ister, hem yeni her şeyi yadsır. O da bilmez nasıl yeni bir şey istediğini. Yeni bir şey üretilmesinin beklentisi içindedir, ama bu, üretilmeden bilinemez. Üretilen yeni şeyi de sürekli yadsır. Yeni olmaktan çıkana, alışana değin. Yani ozan, bir altüst oluşun girdabındadır. Yeni bir şey verdiği zaman kargışlanır.

Ozan gözcü müdür, sözcü müdür, öncü müdür, orasını ozana bırakmak isterim. Ama öyle bir toplum düşünülsün ki, düşünce, henüz toplumsal bilimde özgürleşmemiştir, felsefede özgürleşmemiştir, doğal bilimde gelişmemiştir. Yeni düşüncelerin üretilmesi kadar, düşüncenin ve estetik beğeninin sınırlarının genişletilmesi, böyle bir toplumda ozandan beklenir. Şiir buna pek elverişlidir de ondan. Lise sıralarında yinelerdik, "için" sözcüğüne uyak bulmak için, ozan, "Çin"e gidecek kadar özgürdür diye. Bu, biçimsel bir özgürlüktür. Ama, şimdi, ozanın içsel özgürlüğünün olanakları vardır, o da buna zorlanmaktadır. Zorlanmaktadır ama, Cemal Süreya'nın bir dizesindeki gibi, Güzin'in bacağını neresinden öpeceği önemli. Yahya Kemal gibi ayağından öper, yetmez ayağına buseden pabuç giydirirse, toplumsal beğeni kıkır kıkır kıkırdayacak, ama orasından öperse, bu anlamsızlıktır, kargışlanacaktır. Kargışlandı da.

Ben, *Pazar Postası*'nda çok şey yapmadım. Kendini özgürmüş gibi duyumsayan ve duyumsatmak isteyen bu

davranışa, derginin sayfalarını kapamadım; kapamadım değil, açıverdim.

IV

Bir şey daha var: Ozan, kendini aramaya koyulduğu zaman, bu kendini, suda kurbağa yavrusu yakalar gibi avuçlayamaz da. Kayar parmakları arasından, kaymasa bile değişir. Yani o, ne berraktır, biçimlenmiştir ve ne de durağandır. Kendini ve kendisiyle birlikte insanı aramaya koyulduğu zaman, her arayışta, kendisini yeniden bir başkası olarak bulur. Kendisi de, kendisi gibi insan da, toplum da, dünya da değişkendir. Kendisinin değişken bir süreç olduğunun bilincine varamasa da, her an değişerek bir başkası olan kendisini sezebilir.

Bu, şimdilerde, resimde bir tür olarak deneniyor. Önceden tasarlamadığı bir resmi yaparken, bilmediği kendini, resimde, resmi üretim sürecinde gerçekleştiriyor. O anı, resimde olduğu gibi, şiire de dönüştürürseniz varlaşır, yoksa o anla birlikte kaybolur o. Böyle bir sürekliliktir insan da.

İkinci yeni, insanın sürekli değişime girdiği ve bunun sezilir bir noktaya yükseldiği anda sızar. Yeni bir şiir gelir ama, bu nedir? Yeni olduğunu sezdirir. İlhan Berk'te *ayrı*, Uyar'da, Süreya'da, Cansever'de, Ece'de *ayrı*, ama hepsinde *ortak* olan bir şey. Kendini şiirinde varlaştırmak eylemidir bu. Ortak yönü buradadır. Bu temel yön, onların birbirine benzeşliğinin nedeni olduğu gibi, doğal ki, birbirlerinden ayrı oluşunun da nedenidir.

V

Veteriner Fakültesi'ni yeni bitirmişiz ama, fakülte arkadaşlıkları gene aynı yoğunlukta. Orhan Duru, Şükran

Lokantası'nda, sanırım şarabın buğusuyla, "anlamsız" bulduğunu söylüyor benim beğenip *Pazar Postası*'nda yayınladığım, sanırım Ece'nin şiirini. Ayağa kalkıp parmağını uzatarak, "Bana bir şey söylemiyor," diye de tartışıyor. Oturuyor. Ben kalkıyorum. Ben de parmağımı uzatarak ve sallayarak yanıt veriyorum. O hafta *Pazar Postası*'nda "Bir şey söylemeyen şiir" diye (sanırım böyleydi adı, yanılabilirim de) yazacağım bu tartışmanın getirdiklerini. Anlamsızlık böylece yelken açmış oldu.

Ya "İkinci Yeni" adı? Daha önce, ama o sıralarda, *Son Havadis*'te yazdığım bir yazının başlığı. İlhami Soysal yazı gelmedi diye sıkıştırır, ben yazıyı bitirmişim, bir ad bulmakta zorlanıyorum, attım bir başlık, "İkinci Yeni" diye, öyle yayınlandı yazı. Kısa süre sonra da bu şiirin "tabela"sı gibi oturacaktır, giriş kapısının üstüne. İlhan Berk'in önerisiyle. Böyle her şey kendiliğinden oluştu deyince, bugün, kimi okur şaşırabilir belki. Bunu, *Gergedan*'da yazdım, gene yazayım.

Bizim Ankara gençliğimiz farklı iki yapılaşmayı birbiri ardına yaşadı. Biri, açık bir alana Yenimahalle'nin kurulmasıydı. Bir arsa koparmaya koşuşmuştu herkes. Öteki, Ulus'ta, cumhuriyetten sonra yapılmış binaların, yeniden yapılmak üzere yıkılması. Tepkiler, eleştiriler eksilmedi.

İkinci yeni, kendini varlaştırmak için bir şeyi yıkmıyordu. Kendini katıyordu şiire. Tepkiler almadı mı? Aldı. Bunlar da yayınlandı *Pazar Postası*'nda.

Ben o zaman şöyle peluze kıvamında kendimi sosyalist sayardım, bugün sertleşmiş kimliğimle de, şiirin toplumsal kimliğini daha çok seviyorum. Onda kendimi, yaşamımın belirleyici yönünü buluyorum. Buluyorum değil, onunla yeniden diriliyorum, canlanıyorum, deviniyorum. Ama toplumsal kimliği, ozanın ve şiirin ötesine geçmeyen nice şiir de, benim düşlerimi, düşüncelerimi genişletiyor, anlatım biçimlerimi geliştiriyor, estetik doyum da sağlıyorum ve bunu da gizli se-

vişir gibi, gizlemiyorum kendimden. Düşüncem ne ölçüde özgürleşirse, toplumcu sorunları kavrama, kucaklama gücüm artıyor; dilim, anlatımım, estetiğim ne denli gelişirse, toplumcu düşüncelerimi daha zengin, daha duyarlı biçimde anlatabiliyorum; aynı düşünceleri daha duyarlı anlatabilmek için yeni biçimler, yeni anlatım yöntemleri türetmekle daha özgür olduğumu da kavrıyorum. 1950'li yıllarda, bu düşüncelerim, bugünkü gibi bilinçlenmemişti, ama bir sezgi olarak vardı. Ne toplumsallığı yadsıdım, ne de düş ve düşüncelerimi, estetik anlatı ve beğenimin sınırlarını genişleten eğilimlere kendimi sınırladım.

Doğru olana varabilmek, iyi ve güzel olana varabilmek, insanın evrensel özünü yakalayabilmekle olanaklı. Bunun için, düşüncenin özgürleşmesini, estetiğin yetkinleşmesini, ve toplumsal bilimlerin bilinmesini, birbirini bütünleyen öğeler olarak algılarım.

Bir şeyi daha yazdım *Gergedan*'da: Şiirin bütünleşmesi sürecine değindim. Dağlarca'nın, Külebi'nin, Kansu'nun, Tarancı'nın şiirlerini, Anadolu Beylikleri gibi, Cumhuriyet döneminin şiir beyliklerine benzettim. Hepsi kendi güzelliğinde ve yüceliğinde "beylik"ti. Uluslaşma sürecinin daha ileri bir aşamasında ekonomik ve toplumsal bütünleşmenin sezilir boyutlara ulaştığı bir dönemde, şiir de bu bütünleşmeyi yansıtmaya başlar. Buna koşut olarak bireyin özgürleşmesi anlamında, ozanın birey olarak kendi özgün kimliği şiirde varlaşır. İkinci yeni, hem bu uluslaşmaya bağlı toplumsal bütünleşmenin, hem de bireyin özgürleşme evresinin şiirde ilk sinyallerini vermesi olarak da algılanabilir.

Şöyle başlamıştım:

"Anlamsıza değin özgürsün dedi o. O da anlamsızı aramaya yargıladı kendini."

Doğal ki, bu şiirin yaratıcıları anlamsızlığa yargılamadı kendilerini. Nice genç, yeni ozan, bir sel gibi akıverdi *Pazar*

Postası'nın 269 nolu posta kutusuna. Her ikindi üstü Turgut Uyar'la posta kutusuna gittiğimizi, kutuya sığmayan mektupları memureden aldığımızı, *Pazar Postası*'nın bulunduğu Rüzgârlı Sokak'a geldiğimizi anımsıyorum. İki şey: Biri, ozanların kendi gelişmelerinin ürünü olarak ikinci yeniye varmalarıydı; öteki, yeni şiire başlayan gençlerin onu biçimsel olarak algılaması ve bu şiire öykünmesiydi. Gençlerin şiir birikiminin, kendini şiirle bütünleyişin ürünü değildi. Biçimsel bir öykünmeydi. Ve o, kendini anlamsıza yargılamıştı. Oysa, anlamsızlık değildi bu şiirin amacı, anlamsıza kadar özgür olmaktı. Bu, özünde var da, bugün daha iyi kavrayabiliyor ve açıklayabiliyorum. Çünkü, anlamsızlığı ilke edinmedi ikinci yeni, ama şiirde tam özgürlüğü savundu. Bugün konuya olumlu yönleriyle bakan biri, bunu, insanın, insan düşüncesinin özgürleşme arayışı olarak da algılayabilir. Doğal ki, en çok baskılanan, baskı altına alınan düşüncelerin ve sosyalizmin de özgürleşmesini içinde taşıyacağı düşünülmelidir.

İkinci yeniyi kendi şiir birikimlerinin içersinde yaratanlar ve bir de ona "anlamsız" kimliğiyle öykünenler oldu dedim. Yel savurdu, sel götürdü, anlamsızlığa öykünenleri. Öteki dipten dibe gelişti. Bugün şiirimizi Nâzım'sız, Ahmed Arif'siz, Enver Gökçe'siz düşünemeyeceğimiz gibi, Berk'siz, Süreya'sız, Cansever'siz, Uyar'sız, Ece'siz, Can Yücel'siz, Ülkü Tamer'siz de düşünmek doğru olmaz. Ve günümüzün şiirinin iki ırmaktan kollar aldığını düşünmemek daha da yanlış olur.

Argos,
Şubat 1989,
n° 6